

Korte Termijn Agenda Landelijk Gebied Noord-Holland 2025-2027

vastgesteld in GS op 11 februari 2025

INHOUD

1.	Aanpak op hoofdlijnen.....	4
1.1	Ambitie en doelen.....	4
1.2	Focus in de uitvoering en voorbereiden op de toekomst.....	5
1.3	Koers 2025-2027.....	7
2.	Aanpak en uitvoeringsacties per doel.....	11
2.1	Meer biodiversiteit.....	11
2.2	Minder stikstofuitstoot.....	16
2.3	Een sterke en duurzame agrarische sector.....	21
2.4	Een beter klimaat en minder bodemdaling.....	26
2.5	Een klimaatadaptief en gezond water- en bodemsysteem.....	30
2.6	Een beleefbaar landelijk gebied.....	35
2.7	Bossenstrategie en Groenblauwe dooradering.....	37
3.	Financiering.....	41
4.	Het vervolg.....	46
	Bijlage 1: Overzicht wettelijke verplichtingen en bestuurlijke afspraken.....	47
	Bijlage 2: Leidraad Gebiedsgericht Werken.....	50
	Bijlage 3: Impact KTA op gebiedsprocessen en gebiedsprojecten.....	55
	Bijlage 4: N2000 en NNN-begrenzing.....	60

Inleiding

Voor u ligt de **Korte Termijn Agenda Landelijk gebied Noord-Holland 2025-2027 (KTA)**. In deze uitvoeringsagenda laten wij zien hoe wij de komende periode werken aan een vitaal, leefbaar en toekomstbestendig landelijk gebied, binnen de financiële mogelijkheden die wij momenteel hebben. De door PS vastgestelde doelen (zie figuur 1) vormen hierbij ons vertrekpunt. Deze agenda is gericht op de korte termijn. Ons handelingsperspectief voor de middellange en lange termijn zullen wij in 2025 uitwerken in een Programma landelijk gebied.

Met het annuleren van het Transitiefonds en het stopzetten van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) is een nieuwe situatie ontstaan voor de provincies. Door de gewijzigde koers van het Rijk kunnen wij niet doorgaan met het opstellen van een Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) zoals was voorzien. Omdat de in het vooruitzicht gestelde middelen grotendeels zijn komen te vervallen, kan ook de uitvoering niet op de huidige wijze worden voortgezet.

Dit betekent niet dat wij onze inspanningen stopzetten; we werken door aan onze doelen in het landelijk gebied. Waar voldoende duidelijk is hoe het Rijk verder wil, zetten we stappen in de beleidsuitwerking. Ook zijn er in de komende twee jaar nog middelen beschikbaar die we benutten om tot uitvoering te komen. Dit doen we daar waar dit het meest nodig is én daar waar we zien dat er kansen en draagvlak zijn om tot oplossingen te komen. De uitvoering zal echter niet in de omvang zijn en met de voortvarendheid die we eerder voor ogen hadden. Daarvoor ontbreekt het aan voldoende middelen. We werken aan een handelingsperspectief voor de lange termijn, maar onze inspanningen zullen voorlopig nog niet leiden tot structurele oplossingen voor de stikstofproblematiek, het realiseren van de volledige water- en natuurherstelopgave en afronding van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Ook onze uitvoeringsbijdrage aan de ambities met betrekking tot water, bodem en klimaat kan vooralsnog maar beperkt worden opgepakt, met uitzondering van enkele (urgente) onderdelen waarover uitvoeringsafspraken zijn gemaakt en waarvoor budgetten zijn vastgelegd. Voor de periode na 2027 is er op dit moment nauwelijks zicht op middelen, wat betekent dat we in beginsel geen voorbereidingen voor projecten en maatregelen ná 2027 kunnen treffen.

De koerswijziging van het Rijk dwingt ons niet alleen tot prioriteren en het maken van keuzes in wat we uitvoeren, maar ook in hoe we dat doen. Weliswaar onderkennen wij het belang van integraal en gebiedsgericht werken, maar de nieuwe situatie heeft ook gevolgen voor onze ambtelijke inzet en aanpak in de gebieden en de daar opgestarte gebiedsprocessen.

Met de voorliggende KTA willen we nu vooral in beeld brengen wat we wél kunnen doen in de periode 2025-2027 en hoe we dat willen aanpakken. We willen waar mogelijk de energie in de gebieden vasthouden en recht doen aan de intensieve samenwerking die de afgelopen tijd is opgebouwd met partners, zoals de waterschappen en de landbouw- en natuurpartijen, maar ook de individuele agrariërs en andere grondeigenaren. De KTA gaat in op projecten en maatregelen die bijdragen aan onze operationele doelen. Mochten er de komende jaren extra middelen beschikbaar komen, dan breiden wij onze inspanningen en acties op de gestelde doelen weer uit, met de KTA als een stevige basis.

Ten behoeve van de leesbaarheid zijn projecten en maatregelen slechts eenmaal genoemd, namelijk bij het doel waaraan ze het meest bijdragen. Veel projecten en maatregelen dienen echter meerdere operationele doelen, bijvoorbeeld fieldlabs die bijdragen aan zowel landbouw, stikstof, natuur, water en klimaat.

Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk 'Aanpak op hoofdlijnen' van deze KTA laten we zien op welke wijze we onze ambitie vertalen naar doelen en zetten we onze koers uiteen voor de uitvoering in de periode 2025-2027. Hoofdstuk 2 bevat een uitwerking van de aanpak per doel en de uitvoeringsstappen die we de komende jaren in gang zetten. Ook wordt beschreven aan welke beleidsontwikkelingen we doorwerken. Enerzijds t.b.v. de keuzes die nog moeten worden gemaakt (in het Programma landelijk gebied) en anderzijds om uitvoeringskansen en mogelijkheden voor financiering al zoveel mogelijk te kunnen verzilveren. Hoofdstuk 3 geeft inzicht in de financiering. Per doel zijn de kosten en dekking ervan in beeld gebracht. Tot slot wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op het vervolgproces.

1. Aanpak op hoofdlijnen

In dit hoofdstuk gaan we in op onze aanpak in het landelijk gebied voor de periode 2025-2027 en onze uitgangspunten daarbij. We schetsen onze ambitie en doelen en motiveren waar de komende jaren de focus ligt in de uitvoering. In het hierop volgende hoofdstuk zullen we per doel ingaan op het beleid en de concrete maatregelen.

1.1 Ambitie en doelen

In het coalitieakkoord *Verbindend vooruit!* hebben we onze **ambitie en inzet** voor het landelijk gebied verwoord: een landelijk gebied waarin natuur en landbouw met elkaar in balans zijn en mensen kunnen wonen, werken en recreëren. Waarin we samen met de waterschappen zorgen voor voldoende en kwalitatief goed water, de biodiversiteit versterken en zorg dragen voor de kwaliteit van het landschap. En waar we tegelijkertijd werken aan een leefbaar platteland met voldoende voorzieningen. Een landelijk gebied waar mensen toekomstperspectief hebben en een goede boterham kunnen verdienen.

Ondanks het vervallen van het PPLG blijven deze ambities voor het landelijk gebied ons uitgangspunt. Dit heeft zich vertaald in de volgende **hoofd- en operationele doelen**:

Algemeen doel 1: Meer biodiversiteit

- 1.1 Bescherming en afronding van het Natuurnetwerk Nederland
- 1.2 VHR-natuurherstel
- 1.3 Natuurinclusief ruimtegebruik

Algemeen doel 2: Minder stikstofuitstoot

- 2.1 Gebiedsgericht stikstof emissies verlagen (door middel van doelsturing)
- 2.2 Stikstof emissies verlagen provinciebreed
- 2.3 PAS-melders legaliseren

Algemeen doel 3: Een klimaatadaptief en gezond water- en bodemsysteem

- 3.1 Goede oppervlaktewaterkwaliteit
- 3.2 Goede grondwaterkwaliteit en -kwantiteit
- 3.3 Wateroverlast voorkomen en beperken
- 3.4 Zoetwaterbeschikbaarheid vergroten en verzilting tegengaan
- 3.5 Optimaliseren van hydrologische watersystemen N2000
- 3.6 Bodemkwaliteit passend bij gebruik

Algemeen doel 4: Een beter klimaat en minder bodemdaling

- 4.1 Reductie broeikasgassen landbouw
- 4.2 Reductie broeikasgassen veenweiden
- 4.3 Koolstofvastlegging in de bodem

Algemeen doel 5: Een sterke en duurzame agrarische sector

- 5.1 Duurzame landbouw en doelsturing ondersteunen
- 5.2 Zorgvuldig omgaan met landbouwgrond
- 5.3 Verbeteren van de sociaaleconomische positie van agrarische ondernemers

Algemeen doel 6: Een beleefbaar landelijk gebied

- 6.1 Voldoende en passende recreatieruimte

6.2 Bescherming en ontwikkeling van landschap en erfgoed

Algemeen doel 7: Integraal beleid voor het landelijk gebied

7.1 Groenblauwe dooradering

7.2 Overgangszones

7.3 Bossenstrategie

Figuur 1: Door PS vastgestelde doelen landelijk gebied N-H (motie 80)

Uit ons coalitieakkoord blijkt dat wij ook aandacht hebben voor de leefbaarheid in ons landelijk gebied. Om nu en in de toekomst een aantrekkelijk leefklimaat in Noord-Holland te behouden, heeft de provincie – samen met inwoners, organisaties en bedrijven – de Provinciale Omgevingsvisie NH2050 opgesteld. Hierin komen de belangen van alle functies in het landelijk gebied, inclusief het onderwerp leefbaarheid, bij elkaar. Onze Omgevingsvisie wordt momenteel geactualiseerd. Het Programma landelijk gebied is hier een bouwsteen voor.

1.2 Focus in de uitvoering en voorbereiden op de toekomst

De opgaven waar we voor staan in ons landelijk gebied zijn niet allemaal nieuw. Ook voor de komst van het NPLG werkten wij al hard aan een aantal urgente en wettelijk verplichte opgaven, waar in een aantal gevallen ook concrete uitvoeringsafspraken over zijn gemaakt. Hieraan geven we al uitvoering of we staan in de startblokken om de opgave te vertalen naar verschillende gebieden in Noord-Holland.

Noord-Holland kent een grote diversiteit aan bodemtypen en ondergronden, wat bepalend is geweest voor de wijze waarop we deze hebben ontgonnen, in gebruik hebben genomen en de natuurwaarden die zich er hebben ontwikkeld. De opgave, de oplossingen die nodig zijn om onze doelen te halen en de bijbehorende benodigde maatregelen kunnen daarom ook sterk verschillen per Noord-Hollands deelgebied of landschapstype. In sommige gebieden/ landschapstypes komen meerdere opgaven samen en is er meer urgentie aanwezig om de uitvoering te starten dan in andere gebieden. Hier kunnen vaak meerdere doelen gelijktijdig gerealiseerd worden, maar bestaat ook het risico dat opgaven strijdig zijn. In het voormalig NPLG werden dit de ‘prioritaire gebieden’ genoemd. In Noord-Holland zijn dit de binnenduinrand, de Vechtstreek en de veenweidegebieden (zie figuur 2). Met name in deze gebieden zijn de afgelopen jaren een aantal gebiedsprocessen gestart. In die gebiedsprocessen werken we, van onderaf, met belanghebbenden op integrale wijze aan de opgaven in het gebied om zo tot een breed en gedragen doelbereik te komen.

Ondanks het feit dat het NPLG is gestopt, blijven de opgaven in de prioritaire gebieden belangrijk. De opgaven hier zijn niet verdwenen en ze blijven urgent. Echter, met de beperkte beschikbare middelen en het wegvallen van het Transitiefonds moeten we ons bezinnen op de wijze waarop we als provincie verder werken aan deze opgaven. We zullen stevig moeten **prioriteren** en **focus aanbrengen in onze inzet en maatregelen**. Dit betekent ook dat we op een andere manier moeten gaan werken in de reeds opgestarte gebiedsprocessen. Met de middelen die we op dit moment kunnen aanwenden, kunnen we niet overal op dezelfde voet doorgaan.

In onze uitvoeringsactiviteiten voor de komende twee jaar nemen we waar mogelijk wel al maatregelen om **nieuw Rijksbeleid te integreren**. En we zorgen ervoor dat ons **provinciale beleid en onze uitvoeringsstrategie op orde** is voor de implementatie van nieuwe maatregelen en – wanneer deze beschikbaar komen - het **optimaal benutten van nieuwe financieringsmogelijkheden**.

In deze KTA 2025-2027 beschrijven we per doel de beleidscontext, de aanpak en de uitvoeringsacties die we in 2025-2027 op kunnen pakken binnen het budget dat hiervoor op dit moment beschikbaar is of waarvan we zeker weten dat dit beschikbaar komt op de korte termijn. Dit geeft zoals aangegeven een koerswijziging in de wijze waarop we de uitvoering oppakken. Deze koerswijziging zetten we kort uiteen in de volgende paragraaf.

Prioritaire & Focusgebieden

ONTWERPTEAM + O&I, 28-01-2025

- Prioritaire gebieden (volgens voormalig NPLG)
- Focusgebieden NNN
- NNN
- NNN-verbindingen
- Veenweidegebieden

Prioritaire gebieden (volgens voormalig NPLG):

- Binnenduinrand
- Veenweiden
- Vechtstreek

Dit zijn gebieden waar meerdere urgente opgaven samenkomen.

Focusgebieden NNN:

- Eilandspolder,
- Westzaan
- Wormer en Jisperveld
- Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld, Twiske
- Oostelijke Vechtplassen

Dit zijn gebieden binnen de prioritaire gebieden waar de realisatie van NNN de hoogste urgentie heeft. Hier bevindt zich kwetsbare, stikstofgevoelige (moeras)natuur.

Figuur 2: Indicatieve kaart met prioritaire gebieden volgens voormalig NPLG en daarbinnen gelegen focusgebieden NNN

1.3 Koers 2025-2027

In de periode 2025-2027 hanteren wij de volgende uitgangspunten voor het werken aan onze doelen in het landelijk gebied van Noord-Holland:

- **We werken door aan onze ambitie voor het landelijk gebied, zoals benoemd in het coalitieakkoord *Verbindend vooruit*.**
We werken aan de doelen zoals vastgesteld door PS d.d. 11 november 2024. De realisatie van onze wettelijke opgaven en hieruit voortgekomen bestuurlijke afspraken heeft hierbij de hoogste prioriteit (zie bijlage 1). Met name voor natuurherstel zijn er uitvoeringsafspraken gemaakt en is Rijksbudget toegekend aan concrete maatregelen. We hechten eraan om deze afspraken na te komen en het toegekende Rijksbudget volledig te benutten. Het betreft de afronding van het NNN (Natuurpactafspraken) en natuurherstel in Natura2000 gebieden (Programma Natuur afspraken).
N.B. met de uitvoering van deze afspraken ten behoeve van natuurherstel wordt meteen ook gewerkt aan de hiervoor noodzakelijke waterkwaliteitsverbetering, reductie van de stikstofuitstoot en vernatting (met in de veenweiden vermindering van de uitstoot van broeikasgassen).
- **We gaan uit van vigerend beleid en sorteren voor op mogelijk nieuw beleid.**
Voor de doelen waarvan beleid nog in ontwikkeling is, geven we in deze KTA duidelijk aan wat we in 2025-2027 meenemen in de uitvoering en op welke manier. De komende periode maken we ook een start met nieuwe beleidsuitwerkingen. De nieuwe/volledige beleidsuitwerkingen zullen later een plek krijgen in het Programma landelijk gebied en/of de actualisatie van de Omgevingsvisie.
- **We zetten onze provinciale middelen en de zgn. ‘koplopersmiddelen’ in op een zo breed mogelijk maatregelenpakket.**
Naast eigen middelen ontvangen we koplopersbudget van het Rijk. We zetten onze middelen en het koplopersbudget in op projecten waarbij het accent van de uitvoering ligt op natuurherstel en de afronding van NNN, maar waarbij aanvullend ook (eerste) uitvoeringsstappen worden gezet in de transitie van de landbouw, het versterken van recreatiemogelijkheden en het nemen van extra water- en klimaatmaatregelen. Zo kunnen we beginnen met de aanpak van een aantal urgente problemen, zoals de PAS-melders en de wateroverlast in de duinen én kunnen we anticiperen op de ontwikkelingen en fondsen van het Rijk.
- **Voor zover financieel mogelijk, stimuleren en faciliteren we uitvoeringskansen van derden in het gehele landelijk gebied.**
We stellen met deze KTA middelen beschikbaar voor subsidieregelingen die partijen in de gelegenheid stellen om zelf de uitvoering op te pakken. De middelen zijn beperkt, wat betekent dat wellicht niet alle aanvragen gehonoreerd kunnen worden. Kansen die zich voordoen in de prioritaire gebieden krijgen voorrang, zowel voor wat betreft financiële als procesmatige ondersteuning. Hiervoor is in 2025 en 2026 een ‘kansenbudget’ beschikbaar. Ook zetten wij in op het verzilveren van meekoppelkansen die zich voordoen bij grote ruimtelijke ontwikkelingen (zoals de aanleg van energie-infrastructuur of woningbouw).
- **In de prioritaire gebieden bewaken we de integraliteit van de gekozen oplossingen.**
De prioritaire gebieden zijn de binnenduintrand, veenweidegebieden en de Vechtstreek. Hier werken we aan de realisatie van het NNN, de stikstofopgave en de wateropgave, gebaseerd op uitvoeringskansen en concrete projecten. In de meeste gevallen zijn deze projecten het resultaat van lopende gebiedsprocessen. Voor de integrale gebiedsprocessen in de *binnenduintrand* is een heroriëntatie op de werkwijze en de rol van provincie nodig. Op basis van de opgaven die daar urgent zijn (zoals wateropgaven) gaan we in overleg met de partners na of de trekkende rol door andere partijen zoals Rijk, waterschap of gemeenten kan worden opgepakt. Onze eigen uitvoeringsfocus ligt op het uitvoeren van de maatregelen zoals opgenomen in deze KTA. Voor de *veenweidegebieden* is een specifiek budget beschikbaar voor bottom-up gebiedsprocessen, waarbij het terugdringen van broeikasgasuitstoot de hoofdoopgave is. Uitvoeringsprojecten in de prioritaire gebieden worden gerealiseerd op vrijwillige basis en met een marktconforme grondverwerving.

- **We wijzen ‘focusgebieden’ aan waar de NNN de hoogste prioriteit heeft.**
We wijzen we focusgebieden aan op basis van een geactualiseerde Realisatiestrategie NNN. De focusgebieden zijn de gebieden binnen de prioritaire gebieden met kwetsbare, stikstofgevoelige (moeras)natuur waarvoor natuurherstel het meest urgent is (gelet op de huidige achteruitgang), de waterkwaliteit, de klimaatopgave en de stikstofproblematiek (additionaliteitsvereiste). In de focusgebieden leggen we een deadline vast voor de afronding van het NNN, intensiveren we de uitvoering en nemen we een actieve regierol op ons. In de focusgebieden werken we aan natuurherstel via een gebiedsgerichte en project- en planmatige aanpak. We werken aan afronding van het NNN, maar tegelijkertijd hierbij ook aan de stikstofopgave en het verbeteren van de waterkwaliteit. Hierbij hoort ook het hanteren van de onteigeningstitel waarmee we gronden kunnen verwerven op basis van volledige schadeloosstelling, alsmede de afkoop van oude pacht binnen een vastgestelde termijn. Deze coalitie spant zich tot het uiterste in om onteigening te voorkomen. Maar als het nodig blijkt te zijn, zullen wij hierin vanzelfsprekend de zorgvuldige procedure die in de wet beschreven staat volgen om volledige schadeloosstelling te kunnen bieden. Andere opgaven nemen we mee zolang dit de uitvoering van NNN-realisatie niet vertraagt.
- **We gaan door met de afronding van het NNN en actualiseren de ‘Realisatiestrategie NNN’.**
Met de middelen zoals geprogrammeerd in het Programma Natuurnetwerk (PNN) en de KTA kan er in de periode 2025-2027 gewerkt worden aan de NNN-realisatie. Daarna resteren er echter nauwelijks middelen, waardoor de uitvoering in grotendeels zal stilvallen. Dit betekent ook dat het niet zinvol is om met volle kracht in de periode 2025-2027 voorbereidingen te treffen voor uitvoering in de periode na 2027.

Aangezien NNN-realisatie een wettelijke taak betreft houden we rekening met het beschikbaar komen van extra middelen waarmee we het NNN in Noord-Holland wel kunnen afronden, maar meer gefaseerd. Het is binnen deze gefaseerde aanpak van belang om de meest urgente NNN het snelst te realiseren. De huidige realisatiestrategie NNN uit 2020 is hier niet op toegerust, daarom is een actualisatie nodig. Met een geactualiseerde Realisatiestrategie NNN als uitgangspunt, kunnen we in 2025-2027 de voorbereidingen op NNN-realisatie voor een beperkt deel van de NNN voortzetten, zodat er ook na 2027 NNN gerealiseerd kan worden. Ook voor de uitvoering van dit beperkte deel van de NNN-opgave is een fors aanvullend NNN-budget nodig.

De geactualiseerde Realisatiestrategie NNN wordt de komende maanden gebruikt voor de besluitvorming over de inzet van aanvullende eigen middelen, alsmede het verkrijgen van aanvullende middelen van EU en het Rijk. **Mocht blijken dat er in 2025 geen zicht komt op aanvullend budget, dan zal de voorbereiding op en de realisatie van nieuw NNN vrijwel overal worden stopgezet.** Ook in de gebieden waar – vanuit de stikstofproblematiek – natuurherstel noodzakelijk is. Eerdere toezeggingen voortkomend uit het Rijksbeleid en de realisatiestrategie NNN 2020 zoals het bieden van volledige schadeloosstelling, de biedplicht voor NNN en de regelingen voor zelfrealisatie kunnen we dan niet langer waarmaken.

Consequenties van de nieuwe koers

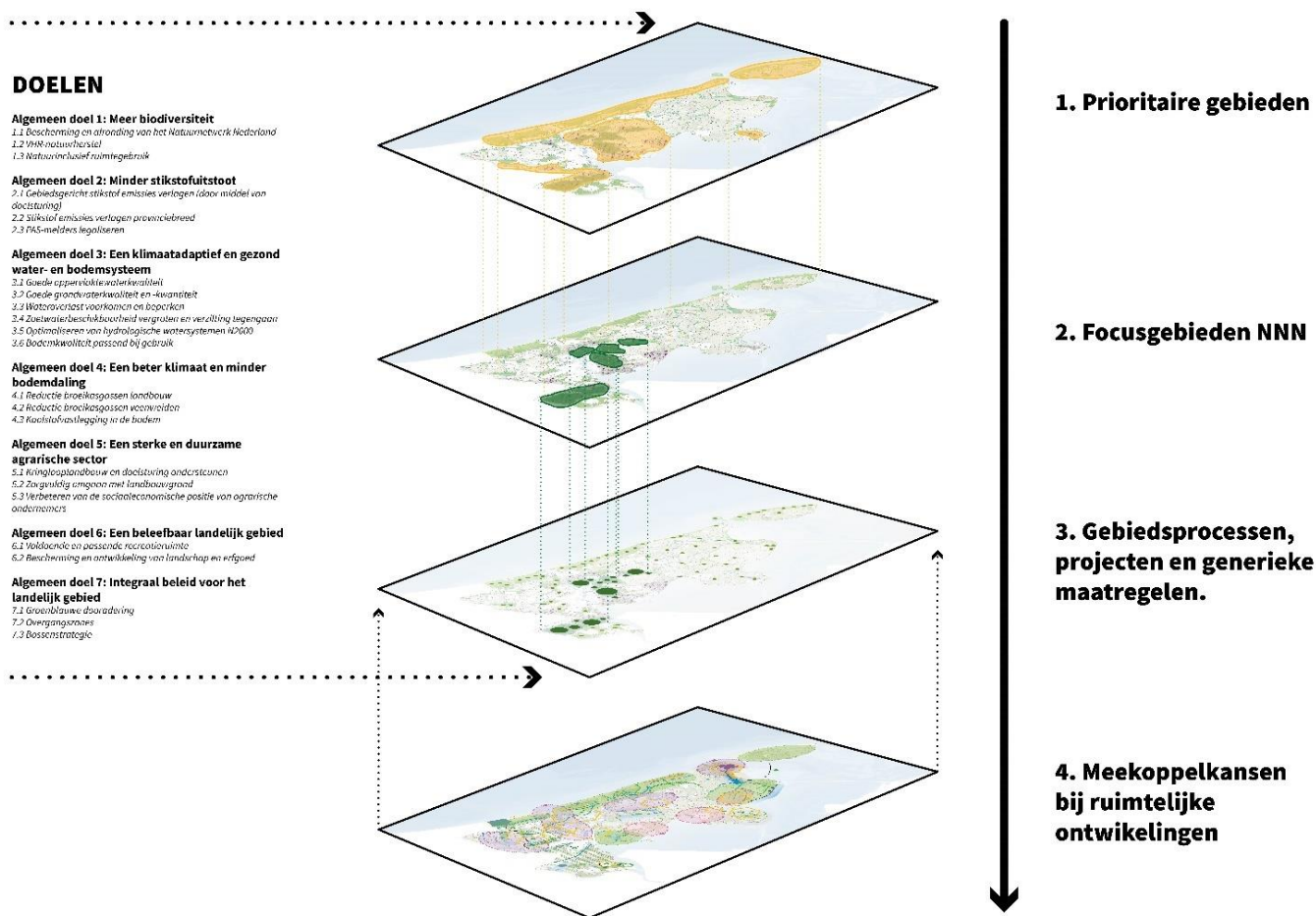
Bovengenoemde koers heeft consequenties voor de huidige uitvoering. Deze worden momenteel in beeld gebracht. Op hoofdlijnen gaat het om de volgende consequenties:

- Gebiedsprocessen: onze provinciale inzet van capaciteit en middelen richt zich minder op brede, integrale en bottom-up gebiedsprocessen, maar richt zich vooral op concrete projecten en trajecten die genoemd zijn in de KTA en het tijdig, efficiënt en effectief besteden van de daaraan gekoppelde budgetten.
- Gebiedsprocessen: in de veenweidegebieden (geen focusgebieden, maar wel prioritaire gebieden) blijft het mogelijk voor derden om gebiedsprocessen te initiëren vanuit de opgave reductie broeikasgassen. Het initiatief hiervoor komt van onze partners of groepen agrariërs. De provincie zorgt – met inzet van het veenweidefaciliteit en impulsmiddelen - voor deskundige begeleiding en bewaakt de integraliteit van het proces.
- NNN: In de focusgebieden wordt de aanpak van de huidige gebiedsprocessen aangepast naar een projectmatige aanpak gericht op NNN-realisatie, inclusief het benoemen van een deadline en een planning. Onder regie van de provincie worden per focusgebied inrichtings- en beheerplannen opgesteld

die resulteren in het – vanuit VHR-doelen – noodzakelijke natuurherstel. Het inrichtingsplan wordt planologisch verankerd, zodat het onteigeningsinstrument kan worden ingezet indien minnelijke verwerving vastloopt. Met grondeigenaren worden op basis van volledige schadeloosstelling en met het inrichtingsplan als grondslag, gesprekken gestart om de grond beschikbaar te krijgen voor de natuurrealisatie. Stikstofreductie op zichzelf is geen planologische functiewijziging. Er kan dan ook niet uitsluitend voor stikstof onteigend worden.

- NNN: buiten de focusgebieden worden regelingen beschikbaar gesteld waarmee derden kunnen werken aan realisatie van de opgaven. De provincie start hier geen nieuwe gebiedsprocessen meer op. Vanuit de lopende gebiedsprocessen zullen concrete projecten zoveel mogelijk richting uitvoering worden gebracht en worden de lopende gebiedsprocessen op een passend moment afgeschaald. De provincie faciliteert en stimuleert zowel het gebruik van de beschikbare regelingen als het tot stand komen van uitvoeringsprojecten.
- Alle (nieuw) gerealiseerde NNN zal ook beheerd moeten worden. Het meerjarenbudget voor beheer wordt afgestemd op het gewijzigde realisatietempo, waarbij het van belang is dat er voor voldoende beheermiddelen wordt gezorgd
- Provinciebreed: Met de regeling ‘integrale gebiedssamenwerking’ blijft het voor derden mogelijk om zelf plannen te ontwikkelen die bijdragen aan onze doelen. De provinciale rol zal hierin beperkt zijn.

Een nadere uitwerking van onze inzet en koers voor de middellange en lange termijn maakt onderdeel uit van het Programma landelijk gebied. Afhankelijk van de Rijkskoers en het eventueel beschikbaar komen van extra middelen zullen wij onze inspanningen op de gestelde doelen, in het Programma landelijk gebied verder vormgeven. Hierbij kunnen we voortbouwen op de aanpak en koers zoals beschreven in deze KTA.

Figuur 3: van doelen naar uitvoering

Indien er sprake is van een gebiedsgerichte aanpak gebruiken wij hiervoor de *Leidraad gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied* (zie bijlage 2). Onder 'gebiedsgerichte aanpak' verstaan we gebiedsprocessen, projecten en combinaties daarvan. De leidraad dient als hulpmiddel voor procesmanagers en externe partijen. Ze biedt houvast voor de te nemen stappen in de verschillende fasen van de aanpak van een gebiedsproces: initiatief, verkenning, planvorming, uitvoering en beheer. Bij nieuwe inzichten passen we de leidraad aan.

De impact van de nieuwe koers in deze KTA op de huidige gebiedsprocessen en gebiedsprojecten is nader uiteengezet in bijlage 3.

2. Aanpak en uitvoeringsacties per doel

In dit hoofdstuk beschrijven we per doel het provinciaal beleid voor het landelijk gebied in Noord-Holland, en brengen we in beeld welke aanvullende acties er aan de orde zijn in de periode 2025-2027. Achtereenvolgens gaan we in op biodiversiteit, stikstof, landbouw, klimaat en bodemdaling, water en bodem, landschap, erfgoed en recreatie, de bossenstrategie en groenblauwe dooradering. Per onderwerp brengen we de kosten van maatregelen in beeld. In het hierop volgende hoofdstuk geven we dan een compleet overzicht van de financiën.

2.1 Meer biodiversiteit

Operationele doelen

- Bescherming en afronding van het Natuurnetwerk Nederland
- VHR natuurherstel
- Natuurinclusief ruimtegebruik

Inleiding

In Noord-Holland streven we naar een gezonde leefomgeving. Hierbij is een goede biodiversiteit belangrijk. Door verdroging, vermessing, verstoring, en versnippering van natuurgebieden is er echter sprake van biodiversiteitsverlies. Bij de opgave om de biodiversiteit te verbeteren staan de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn centraal. Op basis van deze richtlijnen heeft het Rijk onder andere Natura 2000-gebieden aangewezen en doelen voor 2030 geformuleerd. De bepalingen uit de Vogel- en Habitatrictlijn kennen een gebiedenspoor (Natura 2000), maar gaan ook over de bescherming van leefgebieden (habitats) en soorten buiten de Natura 2000 gebieden. Ook buiten deze gebieden is er daarom de verplichting om soorten en leefgebieden in goede staat te brengen en te houden.

Bij de decentralisatie van het natuurbeleid in 2013 heeft de provincie Noord-Holland de uitvoeringsverantwoordelijkheid gekregen voor de afronding van het NNN. In het Natuurpact zijn daarbij afspraken gemaakt tussen het Rijk en de provincie waarbij Rijksmiddelen beschikbaar zijn gesteld voor de NNN-realiserings (via een jaarlijkse storting en de overdracht van Rijksgrond naar de provincie). Het NNN mag niet worden verkleind (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening). Op basis van onderzoeken van het Kennisnetwerk Ontwikkeling + Beheer Natuurkwaliteit en de Ecologische Autoriteit blijkt dat afronding van het gehele NNN nodig is om de (VHR-)natuurdoelen te halen.

Om de geformuleerde natuurdoelen te halen zijn de volgende principes van belang:

- Sturen op het halen van doelen;
- Goed weten en meten (kennis en monitoring);
- Verbeteren van de kwaliteit van de bestaande natuur;
- Ontwikkelen van nieuwe natuur.

Stand van zaken

De natuurdoelen zijn wettelijk verankerd in de Omgevingswet, Wet stikstof en natuurherstel en de Natuurherstelverordening. Ons beleid is gericht op het behalen van deze doelen. Hiervoor werken we langs zes sporen:

1. afronding van het Natuurnetwerk Nederland;
2. ecologisch herstel binnen de natuurgebieden;
3. ecologisch herstel buiten de natuurgebieden;

4. natuurinclusief ruimtegebruik;
5. verminderen van emissies van nutriënten en chemische stoffen;
6. optimaliseren van hydrologische condities in Natura 2000-gebieden.

Voor de korte termijn (2025-2027) richten wij ons met name op de uitvoering van spoor 1, 2, 3 en 6, omdat hier al uitvoeringsafspraken met budget aan ten grondslag liggen. Per spoor volgt een korte beschrijving van de opgave, de actuele ontwikkelingen en de uitvoeringsmogelijkheden:

Spoor 1: Afronding van het Natuurnetwerk Nederland

Om het NNN af te ronden is de financiering op dit moment niet toereikend. Aanvullende rijksmiddelen waren voorzien vanuit het Transitiefonds. Met het wegvallen van het Transitiefonds is prioritering noodzakelijk, zowel in budget als in capaciteit. Met de Realisatiestrategie NNN uit 2020 als vertrekpunt, komen we met een aantal aanscherpingen om deze realisatiestrategie in balans te brengen met de beschikbare middelen en capaciteit. Hierbij zijn de doelen van de Vogel- en Habitatrictlijnen (VHR) als leidraad genomen.

Hoofdlijnen aangescherpte realisatiestrategie NNN

- NNN-projecten die zijn voorbereid en inmiddels uitvoeringsgereed zijn voeren we uit.
- We maken onderscheid tussen NNN binnen focusgebieden en NNN buiten focusgebieden. De realisatie van NNN binnen focusgebied heeft prioriteit en valt onder het Natuurpact. Hier intensificeert de provincie de uitvoering van NNN via een planmatige aanpak. Onder regie van de provincie worden per focusgebied inrichtings- en beheerplannen opgesteld die resulteren in het – vanuit VHR-doelen – noodzakelijke natuurherstel. Ten behoeve van herstel van stikstofgevoelige en/of prioritaire habitats kan het zijn dat bestaande natuurdoelen moeten worden aangepast; dit wordt dan onderbouwd in het inrichtingsplan. Het inrichtingsplan wordt planologisch verankerd, zodat het onteigeningsinstrument kan worden ingezet indien minnelijke verwerving vastloopt. Met grondeigenaren worden op basis van volledige schadeloosstelling en met het inrichtingsplan als grondslag, gesprekken gestart om de grond beschikbaar te krijgen voor de natuurrealisatie. Stikstofreductie op zichzelf is geen planologische functiewijziging en daarom kan niet uitsluitend voor stikstof onteigend worden. Nieuwe gesprekken over zelfrealisatie/SKNL worden in de focusgebieden uitsluitend gestart op basis van de inrichtingsplannen, zodat het voor partijen helder is welke natuurdoelen moeten worden gerealiseerd.
- Voor de NNN buiten de focusgebieden wordt ingezet op het stimuleren en faciliteren van de uitvoering door derden. Hiervoor worden regelingen beschikbaar gesteld (SKNL, ontpachtingsregeling, duurzaam ANLb). In de binnenduinrand en in de veenweiden zet de provincie in op marktconforme verwerving van gronden voor het NNN.
- Pachtgronden binnen het NNN die in het verleden onterecht zijn aangemerkt als gerealiseerde natuur, zijn toegevoegd aan de restantaakstelling NNN (circa 700 ha, grotendeels gelegen in focusgebied).

Spoor 2: Ecologisch herstel binnen de natuurgebieden

De grootste opgaven en prioriteit liggen bij het verbeteren van de kwaliteit van stikstofgevoelige natuur. Vanuit het Natuurpact en het Programma Natuur zijn hiervoor middelen beschikbaar. Voor de periode 2022-2032 hebben we circa 150 miljoen euro om te besteden aan maatregelen die helpen om verslechtering te voorkomen (wettelijke verplichting) en verbetering te realiseren. Het maatregelenpakket is van toepassing op alle geconstateerde drukfactoren die zijn beschreven in de natuurdoelanalyses. Dit kan bijvoorbeeld de aanpak van invasieve exoten zijn, het dynamiseren van de duinen of het verbeteren van de hydrologische condities. Daarmee geeft het herstelprogramma ook invulling aan spoor 6 (optimaliseren hydrologische condities N2000).

Een gedeelte van het budget gaan we ook inzetten om stikstofgevoelige natuur buiten Natura 2000 te verbeteren. Dit hangt samen met de landelijke doelen voor beschermde soorten en leefgebieden (VHR-breed). In de zomer van 2024 is de Natuurherstelverordening (NHV) van kracht geworden. De NHV is een versterking en verbreding van een aantal regels die al van toepassing zijn, zoals de Vogelrichtlijn, Habitatrictlijn en de Kaderrichtlijn Water. Nederland levert met het huidige beleid al een bijdrage aan de doelen van de NHV. Niettemin geeft het Rijk veel aandacht aan het implementeren van extra acties die de NHV met zich meebrengt. De doelen vragen ook aandacht van de provincie, zoals voor 'meten en weten' en de onderbouwing van nieuwe maatregelen ten opzichte van de hersteldoelen. De doelen van de NHV zijn voor

provincie zeer relevant en vragen extra aandacht. De verwachting is dat het Rijk de komende jaren extra middelen ter beschikking stelt, waarmee de provincie aan de VHR-doelen kan werken. Als we gebruik willen maken van deze middelen is een onderbouwing van de bijdrage aan het doelbereik nodig.

Aanvullend hierop levert de afronding van NNN binnen Natura 2000-gebieden een belangrijke bijdrage aan ecologisch herstel en de mogelijkheden hiervoor. Hierdoor ontstaan meer robuuste natuurgebieden, waar de inrichting en het beheer kunnen worden geoptimaliseerd (zoals het waterpeil) en de natuur minder kwetsbaar wordt voor invloeden van buitenaf.

Spoor 3: Ecologisch herstel buiten de natuurgebieden

Agrarisch natuurbeheer draagt bij aan ecologisch herstel in het landbouwgebied. Met de verhoogde inzet van middelen door het Rijk kan het areaal worden vergroot en kunnen zwaardere pakketten worden ingezet. Ook biedt agrarisch natuurbeheer kansen voor de invulling van de doelen voor overgangszones, de realisatie van landschapselementen (groenblauwe dooradering) en toekomstperspectieven voor weide- en akkervogels. Zo draagt dit spoor ook bij aan de VHR-doelen in niet-begrensde natuurgebieden.

Spoor 4: Natuurinclusief ruimtegebruik

Zoals vastgesteld in de Omgevingsvisie NH2050, is ons uitgangspunt dat bij alle ruimtelijke ontwikkelingen zo veel als mogelijk rekening wordt gehouden met natuur. Deze koers is verder uitgewerkt in de landelijke Agenda Natuurinclusief, waarin wij partner zijn.

Spoor 5: Verminderen van emissies van nutriënten en chemische stoffen

Inzet op dit spoor loopt via onze stikstofaanpak. De maatregelen ten behoeve van natuurherstel kunnen ook aan dit spoor bijdragen.

Spoor 6: Optimaliseren van hydrologische condities in Natura 2000-gebieden

De maatregelen van dit spoor zijn ingebed in het programma ten behoeve van natuurherstel. Een deel van de maatregelen van het KRW-programma draagt ook bij aan deze doelstelling.

Acties 2025-2027

Ook onze inzet in de periode 2025-2027 verloopt via de zes eerdergenoemde sporen.

Spoor 1: Afronding van het Natuurnetwerk Nederland

In het Programma Natuur Netwerk (PNN) dat jaarlijks wordt geactualiseerd, staat de programmering van de middelen ten behoeve van de afronding van het NNN. Het PNN 2025 geeft zicht op de middelen die voorzien zijn in de periode 2025-2026. Ten behoeve van besluitvorming over de financiering voor de lange termijn is de realisatiestrategie NNN uit 2020 geactualiseerd. Concrete uitvoeringskansen waar de nodige voorbereiding reeds is verricht worden via de PPLG-reserve en koplopersmiddelen gefinancierd zodat hier de uitvoering kan worden gestart. Het betreft:

- Heideverbinding Westerheide (in 't Gooi)
- PON-gebied (Peerenboom, Opperwoud, Nes) in Waterland-Oost
- Faunapassage Maxisweg
- Realisatie van 50-70 ha NNN in de binnenduinrand, waaronder het NNN-project 'Zuurvense polder' (als eerste stap in de realisatie van de 300 ha NNN die in het coalitieakkoord benoemd is)
- Ontpachtingen ten behoeve van NNN-realisatie in Laag Holland

Spoor 2: Ecologisch herstel binnen de natuurgebieden

We verwachten in de periode 2025-2027 ca 45 mln euro uit te geven ten behoeve van natuurherstel (van de beschikbare 150 mln euro). Een aantal belangrijke maatregelen die in deze periode zullen worden afgerond zijn:

- Aanleg kerven Castricum en Texel
- Kwaliteitsverbetering bos en heide in het Gooi

- Oeverbeschoeiing aanleggen in het Wormer- en Jisperveld
- Herstel veenmoeras, veenmosrietland en moerasheide in Eilandspolder
- Verwijderen opslag dennen in open duin, Schoorl
- Herstel legakkers ten behoeve van moerasvogels, Oostelijke Vechtplassen
- Aanleg defosfateringsinstallatie Spiegelplas, Oostelijke Vechtplassen
- Baggerwerkzaamheden 't Hol, Oostelijke Vechtplassen
- Grondaankoop en inrichting, zanderij Castricum
- Vitalisering bossen, zoals Spaarnwoude en Diemerbos
- Aanpak invasieve exoten zoals Amerikaanse vogelkers in Zuid-Kennemerland en rimpelroos in de Noordduinen
- Hydrologisch herstel Guisveld, Westzaan
- Doorlopend extra beheermaatregelen, zoals extra maaien, plaggen, drukkbegrazing, verwijderen opslag

Met de regeling Pachtafkoop (SPA) en de regeling Kwaliteitsimpuls NNN (SKNL) werken we aan verbetering van de kwaliteit van natuur in de bestaande NNN respectievelijk aan in de afronding van NNN. Hiervoor is per regeling een bedrag van € 1,5 respectievelijk 1 miljoen per jaar beschikbaar voor de jaren 2026 en 2027. Hiermee geven wij voor de korte termijn invulling aan de PS-moties over de continuering van deze regelingen.

Als gevolg van het actualiseren van Natura 2000-doelen en de aanstaande vertaling van de landelijke VHR-doelen naar provincies en gebieden, zullen we ook gaan werken aan de VHR-doelen buiten de Natura 2000-gebieden. In de uitwerking van de Natuurherstelverordening zullen de doelen hiervoor naar verwachting duidelijker worden. We nemen ons voor om in zetten in op:

- het verbeteren van het zicht op de omvang en kwaliteit van prioritaire habitats buiten Natura 2000 (onderzoek en monitoring), met plannen voor verbetering;
- een betere onderbouwing van maatregelen t.b.v. een bijdrage aan de VHR-doelen (belangrijk voor aanvullende financiering Rijk en EU).

Spoor 3: Ecologisch herstel buiten de natuurgebieden

- De komende jaren geven wij (mede) richting aan de inzet van de extra middelen voor Agrarisch natuurbeheer (ANB). Hierin kunnen we vanuit onze rol als verantwoordelijke voor het natuurbeheerplan en als beleidsverantwoordelijke voor het natuurbeleid een belangrijke taak vervullen. Volgens de bestaande afspraken vervalt op 1 januari 2029 agrarisch natuurbeheer als mogelijkheid binnen het NNN. We onderzoeken de mogelijkheid om een meer duurzame vorm van agrarisch natuurbeheer te ontwikkelen en hiervoor een instrument beschikbaar te stellen voor buiten het NNN. Dit kan in bepaalde weidevogelgebieden een alternatief bieden voor natuurontwikkeling binnen de huidige NNN-begrenzing. We ontgrenzen hier de NNN¹. Gedacht wordt aan een instrument waarbij de planologische bestemming 'agrarisch' blijft en via een Kwalitatieve Verplichting afspraken worden vastgelegd over het gebruik van de percelen. Het agrarisch natuurbeheer wordt dan voor een langere periode vastgelegd (conform de voorgenomen insteek van het Rijk op 20-jarige contracten). Gebieden die hiervoor (deels) in aanmerking zouden kunnen komen zijn: polder Mijzen, Zeevang, Waterland West, Dijkland.
- We stellen subsidie beschikbaar voor zowel de aanleg als het beheer van Groenblauwe dooradering (GBDA). We stimuleren de aanleg van GBDA langs natuurverbindingen die natuurgebieden met elkaar verbinden. Zie paragraaf 2.7.2. Groenblauwe dooradering.

Spoor 4: Natuurinclusief ruimtegebruik

In de Agenda Natuurinclusief zijn ambities vastgelegd, maar deze zijn nog niet uitgewerkt in concrete financiële en inspanningsafspraken tussen de verschillende overheden. Waar mogelijk benutten we kansen en

¹ Komende maanden wordt de realisatiestrategie NNN geactualiseerd. Daarin wordt opgenomen hoeveel hectare NNN er mogelijk ontgrensd kan worden voor (duurzaam) ANLB. Omdat er meerdere keren om gevraagd is, wordt onderzocht of het ANLB juridisch gezien een geschikt (subsidie) instrument is om in te kunnen zetten op gronden binnen het NNN. Hiervoor wordt momenteel extern juridisch advies ingewonnen.

werken we samen. Goede voorbeelden van initiatieven en kennis delen we via het Platform Groen Kapitaal. We geven zelf het goede voorbeeld in ons eigen areaal, in het bijzonder met onze (vaar)wegen. Daar waar een (water)weg een natuurverbinding of een natuurgebied kruist, ondersteunen we maatregelen voor 'ontsnippering'. Verder ondersteunen we vrijwilligers via ons programma 'Betrekken bij Groen'.

Spoor 5: Verminderen van emissies van nutriënten en chemische stoffen

De uitvoering van dit spoor is verder vormgegeven in de paragraaf over stikstof. Daar worden acties benoemd om de komende jaren de landbouw verder te verduurzamen, o.a. met doelsturing en innovaties.

Spoor 6: optimaliseren van hydrologische condities N2000

De maatregelen van dit spoor zijn ingebed in het programma Natuurherstel. Dit spoor heeft ook een relatie met het KRW-programma; sommige KRW-maatregelen dragen bij aan dit doel.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Natuur	Realisatie 100 ha NNN Waterland-Oost (PON)			€3.000.000		
	Faunapassage Maxisweg			€3.000.000		
	Pachtafkoop Laag-Holland			€5.000.000		
	Bijdrage wildopvang	€400.000				
	50-70 ha NNN binnenduinrand	€6.000.000				
	Westerheide	€8.000.000				
	Maatregelen programma natuurherstel				€45.000.000	€ 90.000.000,- beschikt voor periode tot 2032 en krijgen mogelijk nog eens 20.000.000,- beschikt in 2027 voor Programma Natuur 2de tranche
	Maatregelen Programma Natuurherstel 1ste tranche				pm	
	NNN-realisatie ea PNN				€100.000.000	zie EBW PNN2025; geraamd in 2025 en 2026 (ten laste van reserve Groen, reserve Groene Uitweg, reserve OVP en Programma Natuur fase 1 voor realisatie natuur)
Totaal		€14.400.000	€-	€11.000.000	€145.000.000	

N.B. voor spoor 3 is uitvoeringsbudget voorzien in ANB (nog nader te bepalen op basis van ontwikkelingen Rijk) en GBDA (kosten 2025-2027 ondergebracht in paragraaf 2.7.2). Voor de sporen 4 t/m 6 zijn in de periode 2025-2027 geen uitvoeringskosten voorzien.

2.2 Minder stikstofuitstoot

Operationele doelen

- Provinciebreed stikstofemissies verlagen
- Gebiedsgericht stikstofemissies verlagen landbouwsector
- PAS-melders legaliseren

Inleiding

Onze provincie is dichtbevolkt. De functies wonen, mobiliteit, havens, industrie, landbouw en recreatie zorgen voor stikstofuitstoot. In twaalf van onze negentien Natura 2000-gebieden (zie bijlage 4) liggen leefgebieden die gevoelig zijn voor stikstof. Een te grote neerslag van stikstof kan hier leiden tot verslechtering van de natuurkwaliteit. De mate waarin is afhankelijk van de omstandigheden. Ons doel is om bij te dragen aan het bereiken en behouden van een gunstige staat van instandhouding van deze twaalf Natura 2000-gebieden.

Daarnaast hebben wij ons tot doel gesteld onze PAS-melders te legaliseren, omdat wij het belangrijk vinden dat de onzekerheid voor deze ondernemers zo snel mogelijk wordt opgelost en ook zij een toekomstperspectief hebben. Het oplossen van de problematiek van de PAS-melders blijft wel primair de verantwoordelijkheid van het Rijk. Tegelijk kan het niet zonder de medewerking en inzet op maatwerk van de provincies. Dit is dan ook wettelijk verankerd in artikel 22.21, eerste lid van de Omgevingswet en sluit aan op ons coalitieakkoord "Verbindend Vooruit".

Stand van zaken

Met onze stikstofaanpak leveren wij een belangrijke bijdrage aan het bereiken en behouden van een gunstige staat van instandhouding van onze 12 stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, evenals aan de legalisatie van PAS-melders. De stikstofaanpak kent twee sporen. Een *provinciebrede* aanpak gericht op de sectoren industrie, wonen, mobiliteit, en een *gebiedsgerichte* aanpak voor de landbouwsector met focus op doelmatige reductiemaatregelen dichtbij Natura 2000-gebieden.

- Spoor 1 betreft de provinciebrede aanpak. Hierin zijn de *evenredige bijdragen* van sectoren uitgewerkt.
 - Wat betreft de sector industrie sluiten wij aan bij de landelijke maatregelen om te komen tot de nationale opgave van 38% reductie aan samengestelde stikstofemissie NH₃ en NO_x. De *Roadmap industriële piekbelasters stikstof* omvat de aanpak voor dertien industriële piekbelasters in Noord-Holland. Op basis van deze roadmap is de verwachting dat de Noord-Hollandse industriële piekbelasters ten minste een evenredige bijdrage leveren aan de reductie van stikstofemissies en hun stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden.
 - Wat betreft de sector mobiliteit is een daling van ruim 30% tussen 2010 en 2018 gerealiseerd, dankzij bronmaatregelen zoals verlaging van de maximumsnelheid op rijkswegen, elektrificatie van zowel wegverkeer als de binnenvaart, en het stimuleren van walstroom in havens. Bij ongewijzigd rijksbeleid en EU-normen is de verwachting dat mobiliteit tot 2030 aan het stikstofreductiedoel van 25% kan voldoen door verdergaande elektrificatie. Noord-Holland zet aanvullend op deze autonome daling in op uitstootreductie op het provinciale wegennet, streekvervoer en binnenvaart.
 - Wat betreft de woningbouw bouwen wij in Noord-Holland binnen de geldende stikstofnormen. Voor de meeste woningbouwprojecten in Noord-Holland wordt reeds een oplossing voor stikstofdepositie gevonden met behulp van verduurzaming in de bouw- en gebruiksfase. Er is een provinciale stikstofbank voor woningbouw. De provincie deelt actief kennis over duurzame mobiliteit in nieuwe en bestaande wijken met onder meer de Handreiking stikstofvrij bouwen, de Factsheet stikstofreducerende maatregelen en het beleidsprogramma Duurzame Mobiliteit.
- Spoor 2 betreft de gebiedsgerichte aanpak. Hierin zetten we in op doelsturing in de landbouwsector. Dit doen we door streefwaarden voor ammoniakuitstoot op bedrijfsniveau vast te stellen. Deze streefwaarden dienen als opstap naar beloning en normering met een meer verplichtend karakter in lijn met voorgenomen Rijksbeleid. Wij laten aanvullend onderzoek doen om realistische waarden te bepalen voor de verschillende agrarische bedrijfstakken in onze provincie. De koers van het Rijk richting

normering is leidend om no-regret doelen te kunnen stellen. We stellen een provinciaal maatregelenpakket beschikbaar voor ondersteuning van agrariërs om deze streefwaarden te realiseren, waarbij agrariërs in Natura 2000-gebieden en de omliggende overgangszones voorrang krijgen.

- Voor wat betreft de PAS-melders geldt dat de vanaf maart 2025 verwachte handhavings- en intrekkingverzoeken extra urgentie geven aan concreet perspectief op vermindering van stikstofbelasting in Noord-Holland. Wij helpen de PAS-meldersaanpak van het Rijk door een handelingsperspectief te bieden voor maatwerkoplossingen in het gebied. De leerpunten van de lopende pilot op Texel benutten wij voor een gefaseerde uitrol van de werkwijze.

Voor stikstof verwachten wij nog specifiekere Rijksbeleid naar aanleiding van gerechtelijke uitspraken. Zo nodig passen wij hier onze aanpak op aan. Dit zal onderdeel zijn van het Programma landelijk gebied.

Acties 2025-2027

Gelet op de urgentie voor een gebiedsgerichte en uitvoeringsgerichte aanpak willen we in de periode 2025-2027 aan de slag met gebiedsgerichte ondersteuning van onze agrariërs. De reductiemaatregelen bij agrariërs (1) worden in samenwerking met de gebiedspartners met voorrang ingezet in de overgangszones (2) bij stikstofgevoelige N2000-gebieden. We vinden het daarbij nodig dat er een oplossing voor de PAS-melders komt (3).

1. Reductiemaatregelen bij agrariërs

Wij ondersteunen de uitstootvermindering bij onze agrariërs met een maatregelpakket. Hiervoor zetten we provinciale middelen in. Daarnaast benutten we de beschikbare Rijksregelingen, waaronder die voor vrijwillige bedrijfsbeëindiging. We zetten met deze maatregelen concrete stappen naar een emissiearme veehouderij in Noord-Holland. Door samen te werken met wetenschappers, boeren en andere provincies, creëren we effectieve monitoringssystemen, maatwerkoplossingen en innovaties. We bereiken hiermee de helft van de veehouders en leggen de basis voor verdere opschaling in de rest van de provincie. Met een mix van instrumenten en provinciale- en Rijksfinanciering, dragen we met de stikstofaanpak bij aan een meer toekomstbestendige landbouw in Noord-Holland.

Het instrumentenpakket bestaat uit de volgende onderdelen:

- a) coachen
- b) innoveren
- c) gezamenlijk investeren
- d) belonen
- e) ondersteunen rijksregelingen vrijwillige bedrijfsbeëindiging

Ad a) Coachen (stikstofreductie door bedrijfsmanagement)

- Coaching en studiegroepen (WLD-project):
Dit tweejarige project biedt coaching en studiegroepen aan 200 boeren om kennis op te bouwen en stikstof- en fosfaatuitstoot te verminderen door aanpassingen in de bedrijfsvoering met betrekking tot voeding en beweiding. Tien adviseurs worden opgeleid om de kennis verder te verspreiden.
- Opschaling coachingstraject:
We willen het coachingstraject opschalen om meer dan 20% van de melkveehouders in Noord-Holland de mogelijkheid te bieden om deel te nemen.
- Opschaling gebiedsgerichte aanpak:
In 2025/2026 starten we met twee nieuwe groepen boeren om gezamenlijk emissies te reduceren door middel van coaching en samenwerking op gebiedsniveau. Gebiedsaanpak en uitstootreductie draagt bij aan de mogelijkheden om PAS-melders te legaliseren en vergunningen houdbaar te houden.

Ad b) Innoveren (technologische ontwikkeling borgen)

- Fieldlab Groene Hart - Maatwerkaanpak:

In samenwerking met Zuid-Holland en Utrecht ondersteunen we bedrijven bij het ontwikkelen van bedrijfsspecifieke plannen om onder andere ammoniakuitstoot te verminderen (zie hoofdstuk 2.3).

- **Technologische innovatie in een pilotomgeving:**
Dit project stimuleert innovatie zoals hoodrooginstallaties en stikstofkrakers, die in een pilotomgeving worden getest en later kunnen worden opgeschaald. Noord-Holland leert hierbij van de technologiepilots met uitgevoerd bij andere provincies, en ondersteunt in het bijzonder een gebiedsplan op Texel voor collectief initiatief voor een stikstofkraker.
- **Uitrol van geborgde innovatie:**
Innovaties worden uitgerold in het gebied zodra hun emissie-reducerende effecten voldoende zijn aangetoond, zie paragraaf 2.3.

Ad c) Belonen (structuur uitbouwen voor doelsturing)

- **Onderzoek streefwaarden:**
Het Rijk heeft aangegeven over te willen stappen naar doelsturing op emissies. Dit sluit aan bij wat wij in Noord-Holland in de startversie van het PPLG hadden geformuleerd, en daarom zetten we deze koers voort. Dit betekent dat wij zullen sturen op emissies door streefwaarden voor ammoniakuitstoot op bedrijfsniveau vast te stellen. In hoofdstuk 2.3 wordt het concept 'doelsturing' verder toegelicht. De streefwaarden voor ammoniakuitstoot per sector baseren wij op landelijk onderzoek, met een vertaling naar de provinciale praktijk. Om tot realistische streefwaarden te komen die recht doen aan de evenredige bijdrage van onze landbouwsector, zullen wij op korte termijn aanvullend onafhankelijk onderzoek laten uitvoeren. Wij dringen, zowel zelfstandig als in IPO-verband, bij het Rijk aan op kennisdeling en meer duidelijkheid over de uiteindelijke normering. Daarbij verkennen wij tevens de mogelijkheid van sturing op stikstofbedrijfsoverschot als een completere waarde (bodem en lucht) met potentieel voor een snellere implementatie.
- **REMAS-project:**
Om doelsturing mogelijk te maken, ontwikkelen we een breed gedragen monitoringssystematiek waarmee meer emissie-reducerende activiteiten van boeren gemeten kunnen worden. Een bedrijfsspecifieke stoffenbalans is een instrument waarmee per bedrijf gemonitord wordt wat stoffstromen, zoals koolstof en stikstof, zijn van en naar de boerderij.
- **Prestatievergoeding (KPI's):**
We willen boeren die stappen zetten richting emissiereductie belonen. Als eerste stap ontwikkelen we structuren om prestatievergoedingen op te zetten (zie hoofdstuk 2.3).

Ad d) Gezamenlijk investeren

- **Subsidie voor managementmaatregelen:**
We stimuleren boeren om maatregelen te nemen zoals 'meer weidegang' door middel van bruggen over sloten, mobiele melkinstallaties en weidepoortjes.
- **Subsidie voor landschapselementen:**
Met de NSP-regeling 'Investerings voor landschapselementen Noord-Holland 2024', een subsidieregeling voor agrariërs, dragen we bij aan versterking van de groenblauwe dooradering in Noord-Holland met onder meer aanleg van natuurvriendelijke oevers, hetgeen bijdraagt aan meerdere doelen in ons landelijk gebied waaronder vermindering van stikstof. We onderzoeken een nieuwe openstelling in de tweede helft van 2025 van deze regeling (zie paragraaf 2.7.2).

Ad e) Ondersteuning rijksregelingen vrijwillige bedrijfsbeëindiging, waaronder:

- **Maatregel Gebiedsgerichte Bedrijfsbeëindiging (MGB):** deze flexibele regeling voor bedrijfsbeëindiging biedt mogelijkheden voor de uitkoop van volledige bedrijven of het extensiveren van delen van bedrijven. De subsidieregeling (SPUK) en het uitvoeringsproces via de gebiedsaanpak zijn voor nadere uitwerking.

2. Overgangszones van 500 meter

In het belang van een doelmatige stikstofaanpak maken wij gebruik van het concept 'overgangsgebieden rondom Natura 2000-gebieden'. Dit passen wij in Noord-Holland toe als 'overgangszones' van 500 meter rondom stikstofgevoelig Natura 2000-gebied, met ruimte voor maatwerk waarin in letterlijke zin de overgang van natuur naar landbouw centraal staat. Hierbij kijken wij ook naar de extra middelen voor het Agrarisch Natuurbeheer (ANb). Voor deze en andere specifieke gebieden heeft het kabinet namelijk aangegeven om

ANb-middelen in te willen zetten, waarmee agrariërs met een toegesneden beheerpakket hun emissies kunnen terugdringen.

We hanteren bij de uitwerking van de overgangszones de volgende uitgangspunten:

- Overgangszones zijn een gezamenlijke afspraak, bedoeld om de schaarse middelen voor de gebiedsgerichte aanpak met voorrang aan te bieden daar waar het effect het grootst is;
- De overgangszones zijn geen planologisch instrument en gaan niet gepaard met beperkingen;
- De precieze ligging en werkwijze van de overgangszones kan per gebied verschillen. Dit werken wij uit in de gebiedsprocessen in samenwerking met de gebiedspartners;
- We richten onze ondersteunende instrumenten op vermindering van stikstofuitstoot binnen 500 meter van 'stikstofgevoelig Natura 2000-gebied' gekoppeld aan de grenzen van wettelijk habitatrictlijngebied. Buiten die afstand is de uitstoot niet meer in belangrijke mate herleidbaar tot de bron. Dit biedt een duurzame begrenzing bij veranderende natuur in de toekomst. We zullen aansluiten bij eventueel landelijk beleid wat betreft de -begrenzing (bijvoorbeeld stikstofgevoelige hexagonen).
- De begrenzing is een startpunt van samenwerking met ruimte voor maatwerk om tot een werkelijk doelmatige aanpak per gebied te komen. De natuurlijke omstandigheden (bijvoorbeeld hydrologie) en/of bestaande samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld polders) en vanwege hun omvang verder weg gelegen relevante bronnen, kunnen reden zijn om gemotiveerd lokaal af te wijken.
- Een herschikking van schaarse middelen binnen de prioritaire gebieden wanneer nodig kan worden bepaald aan de hand van de mate van gemeten overbelasting in hexagonen van stikstofgevoelig habitat. Daarmee sluiten we aan bij de richtinggevende aanwijzing in het Greenpeace vonnis van urgente gebieden.

3. PAS-meldersaanpak

Wij werken mee met het Rijk aan een oplossing voor onze agrarische en industriële PAS-melders, zodat er toekomst blijft voor de ondernemers en de natuurdoelen kunnen worden bereikt. Daarbij is legalisatie van vrijgestelden en interimers tevens onveranderd noodzakelijk. De volgende maatregelen zijn aan de orde:

- *Maatwerkoplossingen legalisatie PAS-melders (pilot Texel)*
Samen met onze gebiedspartners zijn we gestart met een pilot waarin we werken aan een integrale oplossing voor alle PAS-melders op het eiland Texel. Op basis van de leerpunten van deze pilot zal worden besloten over de stapsgewijze uitrol naar andere gebieden. Inbedding hiervan in gebiedsprocessen is daarbij van groot belang. Met de inzet van zaakbegeleiders van het Rijk en inzet van de omgevingsdienst, gemeenten en provincie kan op het erf met PAS-melders met maatwerk tot legalisatie worden gekomen of een andere oplossing worden gevonden. Een oplossing voor de PAS-melders is een randvoorwaarde om gebiedsprocessen en -projecten op gang te krijgen of te houden zodat er toekomst blijft voor de agrarische ondernemers en de natuurdoelen kunnen worden bereikt. We werken hierbij ook aan het vinden van creatieve manieren om onze stikstofbanken gevuld te krijgen.
- *RPMP2024-regeling:*
Wij benutten de beschikbare landelijke instrumenten, zoals de SPUK-regeling RPMP2024 en de inzet van zaakbegeleiders, om agrarisch ondernemers met maatwerk te helpen. Deze SPUK-regeling ondersteunt positief geverifieerde PAS-melders bij het verlagen van hun emissies middels vier verschillende subsidieregelingen binnen de staatsteunkaders en stelt hen in staat extern te salderen. Voor provincie Noord-Holland is een eerste tranche beschikbaar gesteld.

4. Overig

We dringen bij het Rijk aan op verbetering van de randvoorwaarden om invulling te geven aan de uitvoeringsgerichte en gebiedspecifieke aanpak in onze provincie. We trekken hierbij samen op met andere provincies. De volgende voorwaarden hebben daarbij prioriteit:

- *Monitoring:*
voor een effectieve sturing op het gebiedsproces is een goede monitoring een randvoorwaarde. Dit vraagt gegevens die mogelijk maken om zowel terug te kijken naar het effect van maatregelen in het verleden, als vooruit te kijken naar het verwachte effect van onze stikstofaanpak. Wij dringen erop aan om:
 1. Ammoniakemissies van het referentiejaar 2018 per provincie vast te leggen,
 2. Landelijke afspraken met belangenvetegenwoordigingen te maken over gebruik van de reeds beschikbare bedrijfsgegevens van agrariërs (BAB) Historische gegevens per Natura 2000-gebied vanuit AERIUS Monitor toegankelijk te maken.

- Meetcorrectie:**
 op basis van de tussenrapportages blijkt dat de meetcorrectie de afgelopen jaren ca 30.000 ton ammoniak groot was en dit toegevoegd werd aan het model om het kloppend te maken. Om gevoel te krijgen voor de omvang: dit staat voor onze provincie gelijk aan de emissies van ca. 10 tot 13 maal Tata Steel of 15.000 melkveebedrijven. Dit is reden voor onze voortdurende inzet richting het Rijk op verbetering van het model zodat dit naast vergunningsverlening ook van waarde is voor onze stikstofaanpak. De eindrapportage van het RIVM is aangekondigd voor het eerste kwartaal 2025.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Stikstof	Subsidie managementmaatregelen (faciliteren weidegang en stoffenbalans)			€ 330.000		
	PAS-melders oplossing	€1.800.000				
	REMAS/stoffenbalans	€650.000				
	Technologische innovatie (gebiedsplan Texel)	€50.000				
	Coaches en studiegroepen (WLD-project)	€415.000				
	Opschaling coachingtraject	€600.000				
	Maatregel gebiedsgerichte bedrijfsbeëindiging (MGB)				€6.300.000	Rijksfinanciering SPUK
	RPMP-regeling (PAS-melders)				€7.900.000	Rijksfinanciering SPUK
Totaal		€3.515.000	€-	€330.000	€14.200.000	

2.3 Een sterke en duurzame agrarische sector

Operationele doelen

- Ondersteunen kringlooplandbouw en doelsturing
- Zorgvuldig omgaan met landbouwgrond
- Verbeteren van de sociaaleconomische positie van agrarische ondernemers

Inleiding

De landbouw heeft ons landschap mede gevormd en speelt een belangrijke rol in het beheer ervan. De sector is van grote economische en sociale waarde voor het landelijk gebied. Noord-Holland biedt daarom ruimte aan een sterke, duurzame en innovatieve landbouwsector die gezond en betaalbaar voedsel produceert. De provincie ondersteunt agrarische ondernemers bij een economisch gezond en toekomstbestendig bedrijfs perspectief. Landbouwbedrijven zijn een essentieel onderdeel van het agrocomplex, dat bijdraagt aan uitdagingen op het gebied van klimaat, energie, milieu en biodiversiteit.

Stand van zaken

Om de verduurzaming van de land- en tuinbouw te stimuleren, zetten we in op doelsturing in plaats van maatregelen. Dit biedt agrariërs de vrijheid om hun eigen route te bepalen en geeft de provincie inzicht in doelrealisatie en kosteneffectieve inzet van middelen. Monitoring op gebiedsniveau wordt hierdoor mogelijk.

Samen met andere provincies, het ministerie van LNV en Wageningen Universiteit werken we aan een landelijke KPI-set als standaard voor duurzame landbouw. Deze systematiek biedt inzicht in mogelijkheden voor publieke en private beloningssystemen en omvat indicatoren voor klimaat, circulariteit, water, bodem, biodiversiteit en sociaaleconomische positie van de agrariër.

Duurzaamheid in de praktijk

Doelen worden vertaald naar opgaven en maatregelen, zowel generiek als gebiedsspecifiek. KPI's ondersteunen ondernemers bij de individuele bedrijfsvoering, collegiaal leren en het vastleggen van milieuprestaties.

Werken met drempel- en streefwaarden

Binnen de KPI-systematiek wordt gewerkt met drempel- en streefwaarden. De drempelwaarde is het minimumniveau dat we verwachten van een agrarisch bedrijf. Elke KPI kan op maat worden gemaakt voor het doel, c.q. het gebied waarvoor hij wordt ingezet. KPI's kunnen ook ingezet worden om de duurzaamheidsprestaties te belonen. Dat begint met erkenning door de overheid en vanuit de markt van die prestaties. De ondernemer en zijn bedrijf worden daarmee gezien en door de overheid en de afnemers bevestigd dat ze op de goede weg zijn.

Voor een duurzaamheidsprestatie boven het wettelijk minimum kan vanuit de overheid een beloning toegekend worden. De beloning in een overgangsfase naar een wettelijk vereiste heeft een andere betekenis dan de beloning van structurele aard (inkomensmodel). Beloningen in geld waar we de komende jaren in pilots mee willen experimenteren, binnen de wettelijke mogelijkheden, zijn bijvoorbeeld meerprijs op de markt, korting op de pacht prijs of voordelige financiering. Ook is te denken aan ontheffingen van regelgeving.

Toepassing van KPI's

KPI's kunnen integraal of in combinaties worden ingezet om provinciale en rijksdoelen te behalen. Een integrale aanpak minimaliseert afwenteling, terwijl maatwerk tegemoet komt aan specifieke gebiedsopgaven.

De doelen en waarden worden samen met de sector verder uitgewerkt, met prioriteit voor natuur, water en klimaat. De doelsturing zal blijven evolueren met innovaties, kennis en maatschappelijke ontwikkelingen.

Acties 2025-2027

We kiezen voor acties die snel inzetbaar, actueel en verder te ontwikkelen zijn, o.a. op basis van Rijksontwikkelingen. De instrumenten komen agrarische ondernemers direct of indirect ten goede en maken deel uit van een breder pakket aan instrumenten en maatregelen binnen het Programma landelijk gebied.

Alle acties zijn landelijk ontwikkeld in samenwerking met het Rijk, IPO, Unie van Waterschappen, brancheorganisaties en maatschappelijke partijen, met directe betrokkenheid van de agrarische sector. Nationale samenwerking is essentieel vanwege de schaal, kennisbehoefte en financiële impact, en borgt een gelijk speelveld binnen de agroketen. Dit zorgt ervoor dat beleidskaders en instrumenten optimaal benut kunnen worden.

Wij zullen het gesprek met de agrarische sector blijven voeren en hierbij regelmatig ophalen wat er leeft bij de ondernemers en hoe wij de samenwerking kunnen blijven bevorderen.

De drie operationele doelen voor landbouw zijn:

- 1) ondersteunen van kringlooplandbouw en doelsturing
- 2) zorgvuldig omgaan met landbouwgrond
- 3) verbetering van de sociaaleconomische positie van agrarisch ondernemers

Per doel worden specifieke maatregelen toegelicht.

De term kringlooplandbouw wordt naar verwachting door het Rijk vervangen door de term 'duurzame landbouw'. Wij hanteren vooralsnog de term kringlooplandbouw, waarbij we verschillende transitiepaden onderscheiden: van technische innovatie (hightech open of gesloten systemen), multifunctionele landbouw, extensivering en landschappelijke innovatie, biologische landbouw, natuurontwikkeling en natuurbeheer tot stoppen. De keuze hierin is een keuze van de ondernemer zelf, die hij/zij zal laten afhangen van overtuiging, talent, persoonlijke omstandigheden, omgeving en perspectief. Deze brede opvatting van kringlooplandbouw sluit waarschijnlijk goed aan op de verwachte nieuwe terminologie en definitie van duurzame landbouw van het Rijk.

1. Ondersteunen kringloop landbouw en doelsturing

We zetten samen met agrariërs en ketenpartijen stappen naar kringlooplandbouw, met als doel een duurzaam voedsel- en landbouwsysteem in 2040. Kringlooplandbouw focust zich op zeven doelen: biodiversiteit, waterkwaliteit, bodemkwaliteit, plant- en diergezondheid, circulariteit, klimaatadaptatie, en de sociaaleconomische positie van agrariërs. Door deze doelen te behalen, werken boeren toe naar een duurzaam voedsel- en landbouwsysteem. Hiervoor worden ingezet:

- a) algemene maatregelen en instrumenten
- b) maatregelen voor doelsturing
- c) maatregelen ter stimulering en opschaling van innovaties
- d) maatregelen binnen gebiedsprocessen en -projecten

Ad a) Algemene maatregelen en instrumenten

- Landbouwportaal Noord-Holland
Het Landbouwportaal bestaat uit een aantal subsidieregelingen die zich richten op waterkwaliteit, bodemgezondheid en bedrijfsadvies en daarmee op verduurzaming. In 2025 blijven we inzetten op coaching voor individuele ondernemers, gericht op bedrijfsadvies, investeringskeuzes en bedrijfsontwikkeling. Daarnaast onderzoeken we de mogelijkheden om het Landbouwportaal uit te breiden, bijvoorbeeld door stikstofcoaches toe te voegen, zodat het nog beter aansluit bij de bredere doelen van duurzame landbouw.

- Voedsel uit zee en grote wateren
Visserij, aquacultuur en landbouw zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en delen veel gemeenschappelijke thema's/opgaven, zoals voedselzekerheid, biodiversiteit, regionale afzet, consumentgerichte benaderingen en ketenversterking. We dragen € 250.000 euro bij aan het Visserij-ontwikkelplan in de Kop van Noord-Holland, meer specifiek voor het Bluefoodcentrum en voor de ontwikkeling van aquacultuur op Texel. Dit is een lopend programma waarvan de uitvoering start in 2025.
- Voedselvisie Noord-Holland
In Noord-Holland streven we naar een natuurinclusieve productie van gezond, betaalbaar en smaakvol voedsel voor iedereen, met oog voor mens, dier, klimaat, bodem, water en biodiversiteit. We geven uitvoering aan dit beleid en ondersteunen zo de ontwikkeling richting kringlooplandbouw, regeneratieve landbouw en het sluiten van korte ketens.
- Voedsel verbindt
De samenwerking met Voedsel Verbindt wordt voortgezet. Deze stichting zet zich in op de verbinding tussen boer, burger, keten, kennisinstellingen en overheden.

Ad b) Maatregelen voor doelsturing

De zeven doelen van duurzame landbouw worden vertaald naar KPI's, waarbij agrariërs zelf bepalen welke maatregelen zij inzetten (boer aan het roer). In Noord-Holland starten we met diverse pilots en projecten om de KPI-systematiek verder te ontwikkelen. De projecten waarmee we willen beginnen, zijn:

- Prestatievergoedingen voor agrariërs via KPI's
We willen boeren belonen voor hun duurzaamheidsinspanningen door KPI's in te zetten als stimuleringsmiddel, bijvoorbeeld via prestatievergoedingen. Dit project begint met het testen van een beloningssystematiek op pilotniveau voor een kleinere groep boeren en bereidt zowel de provincie als de agrariërs voor op een bredere implementatie van doelsturing en KPI's in de toekomst.
- REMAS-project
Dit project richt zich op stikstof en landbouw en brengt wetenschappers en boeren samen om een bedrijfsspecifieke stoffenbalans te ontwikkelen. Hiermee wordt gemonitord welke stofstromen, zoals koolstof en stikstof, in en uit het agrarisch bedrijf gaan. Het budget voor dit project is opgenomen binnen de stikstofaanpak.
- Gebiedspilot met KPI's
We starten ook een pilot gericht op de ontwikkeling en toepassing van KPI's op gebiedsniveau, inclusief het toepassen van bandbreedtes.

Ad c) Maatregelen voor het stimuleren en opschalen van innovaties

De landbouwsector investeert zelf veel in innovatie. In 2025-2027 zetten we de volgende projecten in gang of voort:

- Fieldlab Groene Hart
Gericht op verduurzaming van de melkveehouderij in veenweidegebieden, met focus op stikstofreductie, CO₂-verlaging, biodiversiteit en sociaaleconomische verbeteringen. We werken aan het verminderen van emissies door innovatieve management- en technologieoplossingen. We bieden subsidies, monitoren de effecten en zorgen voor juridische borging en kennisdeling.
- Verduurzaming bloembollenteelt
In samenwerking met stakeholders werken we aan een actieplan voor water- en bodemkwaliteit, biodiversiteit, waterbeheer en beperking van gewasbeschermingsmiddelen. Het Fieldlab Bol wordt uitgebreid met duurzame teeltmethoden en een regionale aanpak voor toepassing en KPI-ontwikkeling.
- Fieldlab Biologisch
Dit fieldlab richt zich op innovatie en opschaling van biologische landbouw. Het maakt zichtbaar hoe biologische landbouw gebiedsgericht kan bijdragen aan klimaat-, water-, biodiversiteits- en ecosysteemdiensten. Er wordt gewerkt aan het vergroten van de vraag en hieruit voorkomende productie en afzet, robuuste gewassen, natuurlijke plaagregulatie en ketensamenwerking. Het biedt een voorbeeldfunctie voor andere regio's.
- Zoetwaterboeren
Dit initiatief richt zich op duurzaam agrarisch waterbeheer, van wateropslag tot kwaliteit. Door te ontwikkelen, onderzoeken en demonstreren streeft Zoetwaterboeren naar een veerkrachtig

watersysteem dat akkerbouw in Noord-Holland Noord kan ondersteunen. De provincie levert een financiële bijdrage om dit initiatief mogelijk te maken. De verbinding vanuit dit project met andere lopende projecten, zoals het zoetwaterinitiatief op Texel, wordt verkend.

- **Fieldlab water & bodem**
Nieuwe tools worden ontwikkeld voor het verbeteren van bodem- en waterkwaliteit, zoals integrale beoordelingssystemen en duurzame managementmaatregelen, toepasbaar in gangbare, biologische en innovatieve landbouwsystemen.
- **Greenports**
De samenwerking met ondernemers en kennisinstellingen wordt voortgezet, met focus op smart farming, kennisdeling en versterking van de greenchain, inclusief aandacht voor arbeidsmarkt en onderwijs.

Ad d) Maatregelen binnen gebiedsprocessen en -projecten

- **Beheercheck natuurbeheer**
Dit instrument wordt ingezet in delen van het NNN waar boeren natuurbeheer uitvoeren, zoals weidevogelbeheer in de veenweiden. Het bepaalt de minimale veebezetting die nodig is voor duurzaam beheer en biedt een tool voor (melk)veehouders om de mogelijkheden voor NNN-realiseren inzichtelijk te maken.
- **Herwaardering landbouwgrond**
Dit instrument waarborgt langdurig weidevogelbeheer door vrijwillige gebruiksbeperkingen op landbouwgrond. Hierdoor daalt de grondwaarde, en het waardeverlies wordt uitgekeerd aan de grondeigenaar voor herinvestering in het agrarisch bedrijf. Een pilot wordt gestart om dit verder uit te werken en de inzet voor andere doelen te onderzoeken.
- **Kavelruil**
Ter verbetering en behoud van een gezonde landbouwstructuur wordt kavelruil gestimuleerd binnen gebiedsprocessen en projecten daarbuiten. Dit jaar kan gebruik worden gemaakt van STIVAS (Stichting voor Verbetering van Kavelruil), en we streven naar voortzetting van deze ondersteuning voor vrijwillige kavelruil.
- **Agrarisch natuurbeheer**
Vanaf 2026 stelt het Rijk jaarlijks €500 miljoen beschikbaar voor agrarisch natuurbeheer. De bestedingsdoelen en verdeling worden nog vastgesteld door het Rijk, in overleg met provincies en de sector. Noord-Holland wil deze middelen breed inzetten voor natuur, water, biodiversiteit en klimaatdoelen. De financiering komt ten goede aan de agrariërs die het beheer uitvoeren, alsmede aan investeringen die voorafgaan en ondersteunend zijn aan langjarig agrarisch natuurbeheer (inrichting, herwaardering en grondinstrumentarium).
- **Samenwerken voor Integrale Gebiedsontwikkeling**
Dit subsidie-instrument binnen het GLB-NSP ondersteunt agrariërs bij het opstellen en uitvoeren van gebiedsplannen die bijdragen aan natuur-, klimaat- en waterdoelen. De provincie stelt dit instrument open en stimuleert deelname binnen gebiedsprocessen en -projecten.
- **Volledige schadeloosstelling**
Agrarische bedrijven binnen de nog te realiseren NNN-grenzen krijgen de mogelijkheid om met volledige schadeloosstelling te verplaatsen of te stoppen, mits zij zich in NNN-Focusgebieden bevinden. Ook kunnen ondernemers ervoor kiezen hun grond om te zetten naar natuur en deze te beheren met behulp van de SKNL en SNL-subsidie. Niet voor alle agrariërs is verplaatsing of beëindiging echter een haalbare oplossing.

2. Zorgvuldig omgaan met landbouwgrond

Onder meer de woonopgave, de vraag naar waterberging, de realisatie van natuur en extensiever grondgebruik in de landbouw zorgt voor een toenemende druk op de ruimte en daarmee ook op de Noord-Hollandse landbouwgronden. Om de agroproductie en een duurzaam landbouwsysteem te ondersteunen, is het nodig een zorgvuldige afweging te maken tussen de waarde van onze landbouwgronden voor een duurzaam landbouwsysteem en de inzet van deze gronden voor andere ruimtezoekende functies. Het Rijk komt binnenkort met een definitie van 'goede landbouwgronden' en een afwegingskader. Samen met de agrarische sector verkennen we hoe we binnen onze provincie landbouwgebieden goed kunnen typeren.

Hiervoor gebruiken we onder meer de water- en bodemsysteemanalyse in de drie prioritaire gebieden en laten we de landbouwwaarde en de bodemkwaliteit onderzoeken.

Deze inzichten worden verwerkt in een bredere integrale afweging van functies in de fysieke leefomgeving binnen de actualisatie van de provinciale Omgevingsvisie. Ten behoeve van de actualisatie van de Omgevingsvisie wordt momenteel al met de gebiedspartners het Ontwikkelperspectief Noord-Holland Noord opgesteld. In dit kader zijn wij een onderzoek gestart naar de ruimtelijke en economische ontwikkelingen van de land- en tuinbouw in Noord-Holland Noord. Hierbij wordt uiteraard rekening gehouden met natuur, bodem en water en klimaat.

3. Verbeteren van de sociaaleconomische positie van agrarisch ondernemers

De weg naar duurzame landbouw in 2040 heeft het verdienvermogen van agrarisch ondernemers als één van de belangrijkste pijlers. Agrariërs moeten in staat zijn om de benodigde investeringen te doen en deze terug te verdienen. Het verbeteren van de sociaaleconomische positie van boeren houdt in dat we hen ondersteunen met subsidies voor (innovatieve) verduurzamingsinvesteringen en ruimte voor nieuwe verdienmodellen. Daarnaast ondersteunen we collectieve maatregelen, zoals coaching, verkaveling, ruimtelijke planning en waterbeheer.

Deze ondersteuning is direct gekoppeld aan het verdienvermogen in relatie tot de verduurzamingsdoelen. Wij dragen bij aan het behoud en de versterking hiervan door integrale subsidieregelingen. Het GLB-NSP 2023-2027 biedt een integraal kader voor innovatie, kennisdeling, samenwerking, investeringen en financiën. Het GLB-NSP voorziet ook in betalingen voor inkomenssteun (Rijk), ecoregeling (Rijk) en het ANLb als bouwstenen voor milieudiensten met en vergoeding van kosten van agrariërs. Via het LEADER-programma zijn er middelen beschikbaar voor lokaal geïnitieerde sociaaleconomische plattelandsontwikkeling.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Landbouw	Fieldlab Groene Hart		€9.114.000			
	Fieldlab (aanvulling WIS)			€4.000.000		
	Landbouwportaal			€2.500.000		
	KPI Kringlooplandbouw			€610.000		
	Maatregelen kavelruil	€500.000				
	Stimuleren en opschalen van innovatie	€1.420.000				er is ook nog de Regeling innovatieve investeringen NSP (EIP)
	Integrale gebiedssamenwerking NSP		€2.456.000	€43.000	€2.400.000	43% EU en 57% provinciale cofinanciering
	Herwaardering landbouwgrond	€308.000				
	Ronde Hoep				€940.000	versnellingsgelden SPUK
	Pilot KPI-vorming op gebiedsniveau	€178.000				
Totaal		€2.406.000	€11.570.000	€7.153.000	€5.495.815	

2.4 Een beter klimaat en minder bodemdaling

Operationele doelen

- Reductie broeikasgassen landbouw
- Reductie broeikasgassen veenweiden
- Koolstofvastlegging in de bodem

Inleiding

Met de Europese Klimaatwet en de Green Deal heeft de EU zich verbonden aan het doel om 55 procent CO₂-reductie in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050. Met het pakket 'Fit for 55' stemt de EU haar wetgeving inzake klimaat, energie en vervoer af op deze doelstellingen voor 2030 en 2050. Daarbij heeft de Nederlandse overheid zich gecommitteerd aan de Global Methane Pledge (GMP): voor 2030 moet de landbouw 30 procent minder methaan uitstoten². Het Rijk heeft de Europese wetgeving vertaald in het Klimaatakkoord. Hierin hebben overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties afspraken gemaakt over hoe ze de klimaatdoelen willen halen. Dat doen ze per sector: energie, mobiliteit, gebouwde omgeving, industrie, landbouw en landgebruik. Hieruit volgde de Klimaatwet. De wet gaat uit van 95 procent minder CO₂-uitstoot in 2050 en tenminste 55 procent CO₂-reductie in 2030. De jaarlijkse landelijke Klimaat en Energie Verkenning (KEV) monitort de voortgang van het landelijke klimaatbeleid, en de provinciale KEV, die dat voor Noord-Holland monitort.

In het coalitieakkoord *Verbindend Vooruit! 2023-2027* committeert de provincie zich aan het landelijke Klimaatakkoord van 2019 en de daarna gemaakte afspraken. Het streven naar klimaatneutraliteit in 2050 staat ook in de Omgevingsvisie NH2050. Wij hebben hierbij ook aandacht voor verplaatsingseffecten.

Stand van zaken

Het Rijk verdeelt de Nederlandse klimaatdoelen uit het Klimaatakkoord over verschillende sectoren, waaronder landbouw en landgebruik. Ons doel 'reductie broeikasgassen landbouw' komt voort en draagt bij aan het onderdeel landbouw en de doelen 'reductie broeikasgassen veenweiden' en 'koolstofvastlegging bodem' horen bij het onderdeel landgebruik. Hierbij hoort ook de aanleg van bomen en bos, zie hiervoor paragraaf 2.7.1 Bossenstrategie.

Voor de toewijzing van de emissiebronnen tot sectoren is de landelijke KEV en provinciale KEV leidend. De monitoring van de voortgang van het Nederlandse klimaatbeleid gebeurt ook via de jaarlijkse KEV-rapporten. Voor landbouw en landgebruik worden alleen scope 1-emissies (van bronnen die het bedrijf in eigendom of onder beheer heeft, dus emissies die op locatie vrijkomen) meegenomen. Zo tellen emissies die vrijkomen tijdens de productie van kunstmest of van de productie van veevoer in andere landen niet mee. Emissies van landbouwmachines, bijvoorbeeld van trekkers, zijn onderdeel van de sector mobiliteit en vallen dus niet onder de klimaataanpak voor de sector landbouw en landgebruik.

Emissiebronnen landbouw en landgebruik in de KEV-systematiek

Landbouw	Proces gerelateerde emissies veehouderij en akkerbouw: <ul style="list-style-type: none">• Enterische fermentatie/ pensfermentatie mestopslag in de veehouderij (vooral CH₄)• Mestopslag in de veehouderij (vooral CH₄)• Aanwending van dierlijke en kunstmest in de akkerbouw en veehouderij (N₂O en CH₄)
	Energiegerelateerde emissies landbouw: <ul style="list-style-type: none">• Energieverbruik algemeen (CO₂)

² Er wordt speciale aandacht besteed aan methaan omdat het veel meer energie absorbeert in de atmosfeer dan kooldioxide. Het wordt na ongeveer 12 jaar afgebroken, maar de koolstofdeeltjes worden dan omgezet in gewone koolstofdioxide.

	<ul style="list-style-type: none"> • Energieverbruik voor stalverwarming (CH₄ en CO₂) • WKK installaties (CO₂ vooral <u>glastuinbouw</u>, maar deze valt buiten de scope van het PPLG)
Landgebruik	Broeikasgasemissies uit de grond, waaronder minerale landbouwbodems en de veenweide

Rijk en provincies hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om broeikasgasemissiereductie in de veehouderij en de akkerbouw te realiseren. Er is een landelijk emissiereductiedoel vastgesteld van 5 Mton CO₂ eq¹/ jaar (t.o.v. van KEV 2021). De methaanreductieopgave voortkomend uit de Methane Pledge van 3,82 Mton CO₂-eq./ jaar tot 2030 is onderdeel hiervan. Deze opgave zal worden bereikt met een combinatie van generiek rijksbeleid en gebiedsgericht provinciaal beleid.

De belangrijkste structuurmaatregelen, zoals het afkomen van de fosfaatrechten de beëindigingsregelingen, zijn opgaven van het Rijk. Door het uitblijven van het landbouwakkoord is het niet zeker of deze maatregelen in voldoende mate en op tijd zullen worden uitgevoerd. Dat is problematisch, want hoe sneller deze maatregelen worden geïmplementeerd, hoe meer we gebruik kunnen maken van de autonome ontwikkeling (vrijwillige bedrijfsbeëindigingen) en hoe minder inspanningen wij hoeven te vragen van bedrijven die doorgaan. Het is aan het nieuwe kabinet om aan dit beleid invulling te geven, anders zullen de klimaatdoelen voor de sectoren landbouw en landgebruik niet worden gehaald, noch voor Nederland, noch voor Noord-Holland.

De voortgang van de Noord-Hollandse klimaataanpak wordt gerapporteerd via het [Actieprogramma Klimaat](#).

Acties 2025-2027

Hieronder werken we achtereenvolgens de acties uit die bijdragen aan de benoemde drie doelen: De reductie van broeikasgassen in de landbouw, de reductie van broeikasgassen in veenweiden en koolstofvastlegging in de bodem. Voor deze drie doelen zijn middelen beschikbaar zowel binnen als buiten NNN-gebieden.

1. Reductie broeikasgassen landbouw

Provincies hebben een rekentool van LVVN ontvangen waarmee we kunnen beoordelen in welke mate de uitstoot van de verschillende bronnen verminderd moet worden om de klimaatdoelen tot 2030 te halen³. Hiermee kunnen indicatief verschillende scenario's worden ontwikkeld, rekening houdend met de sociaaleconomische effecten, de verwachte autonome ontwikkeling, het landelijk beleid, de uitvoerbaarheid en de integraliteit met andere doelen in ons landelijk gebied. Procesgerelateerde emissies zouden volgens deze tool met 173 Kton CO₂ eq/ jaar ofwel rond 20 procent moeten worden gereduceerd (restemissies in 2030 van 760 Kton CO₂ eq/ jaar).

Als provincie Noord-Holland kiezen we ervoor met een combinatie van maatregelen aan dit doel te werken op basis van reeds ingezet landelijk beleid. De maatregelen zijn opgenomen in het [Actieprogramma Klimaat](#).

2. Reductie broeikasgassen in de veenweide

Afgelopen jaren is in een aantal veenweidegebieden ten zuiden van Noordzeekanaal een gebiedsproces gestart vanuit 'Klimaatlim boeren op Veen' (link <https://klimaatlimboerenopveen.nl/>) en 'De Boer aan het Roer op Veen' (link <https://deboeraanhetroeropveen.nl/>), te weten in de Ronde Hoep, Bovenkerkerpolder en Keverdijksepolder. Op uitdrukkelijke wens van de agrariërs is daarbij integraal naar opgaven in de gebieden gekeken. 'Klimaatlim boeren op Veen' was vooral gericht op het tegengaan van broeikasgasemissie in veenweidegebieden en daarmee het tegengaan van bodemdaling, waarbij 'De boer aan het Roer op Veen' breder keek. De beide programma's zijn afgerond en worden (waarschijnlijk) opgevolgd door 'Klimaatlim Boeren in het Groene Hart'.

³ De berekeningsmethodiek werkt met dierentallen uit het [GIAB](#) (Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven) en emissiefactoren uit de [NEMA](#) (National Emission Model Agriculture), zie ook de rapporten van [Vellinga en Groenestein \(2023\)](#) en [Gies et al. \(2023\)](#).

Klimaatlim boeren in het Groene Hart geldt voor het gehele Noord-Hollandse veenweidegebied en richt zich vooral op gebiedsgesprekken met de intentie dat het wordt gevolgd door een uitvoeringstraject, veelal door groepen van agrariërs. Klimaatlim boeren De Polderaanpak speelt in op de gevraagde brede en integrale benadering met daarin in elk geval het tegengaan van broeikasgasemissie en daarmee het tegengaan van de bodemdaling. Er wordt gezocht naar praktische oplossingen en combinaties met andere opgaven zoals het terugdringen van de stikstofuitstoot, het verbeteren van de waterkwaliteit, aanleg van groenblauwe dooradering en verhogen van de biodiversiteit. De integrale benadering betekent ook dat rekening wordt gehouden met uitdagingen zoals de beschikbaarheid van voldoende zoet water en de toenemende wateroverlast (bijvoorbeeld door maatregelen om water vast te houden zoals de aanleg van groenblauwe dooradering).

De nadruk ligt minder op NNN-realiseren en het behalen van de VHR-doelen, maar meer op een transitie in het landelijk gebied waarmee op een praktische wijze invulling wordt gegeven aan de opgaven die er liggen. Daarmee wordt de transitie in gang gezet naar een duurzaam en toekomstbestendig gebied en (agrarisch) bedrijf. Het initiatief ligt bij een groep gebiedsdeelnemers en overheden zijn aangesloten om mee te denken zodat oplossingen goed aansluiten op het beleid. En ook om, waar nodig te faciliteren (bijvoorbeeld door subsidies te verstrekken of mee te denken van uit de juridische (on)mogelijkheden).

We kiezen voor de volgende combinatie van maatregelen om te werken aan dit doel:

- De aanpak via 'Klimaatlim boeren Groene Hart in veenweide voort te zetten en te verbreden naar alle veenweidegebieden in Noord-Holland. De besluitvorming hierover verloopt via een apart spoor met de betrokken gedeputeerden van de betrokken Groene Hart provincies.
- Het benutten van de faciliteiten van 'het Coördinatiebureau NOVEX Groene Hart'. Een voorstel hiervoor wordt uitgewerkt. Het voordeel van het gebruik van het Coördinatiebureau NOVEX Groene Hart is dat zo gewerkt kan worden via een al bestaande structuur en de benodigde capaciteit van de provincie Noord-Holland beperkt blijft. In de bestaande en geüpdatete samenwerkingsovereenkomst NOVEX Groene Hart zijn afspraken met de provincies Zuid-Holland en Utrecht gemaakt over bijvoorbeeld samenwerking, aanbesteding, onderzoek, kennisdeling en uniformiteit binnen het Westelijk veenweidegebied.
- Inzetten van de middelen die vanuit het Rijk (SPUK impuls gelden veenweide; €3,27 miljoen) en provincie (€ 2,5 miljoen reserve groen) beschikbaar zijn om gebiedsgesprekken en -processen in de veenweiden de komende jaren (periode 2025-2027) voort te zetten, in gang te zetten of te ondersteunen. Op die manier kunnen we in gebieden waar agrariërs gezamenlijk aan de slag willen met de transitie de gewenste (financiële) ondersteuning bieden.
- Daarnaast inzetten van het beschikbare budget voor investeringen die voortvloeien uit deze gebiedsprocessen, voor zover deze investeringen niet gedekt kunnen worden uit andere (bestaande) subsidiemogelijkheden (zoals de subsidieregeling van het Rijk 'Samenwerking Veenweide' <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/samenwerking-veenweide-natura-2000>, het Fieldlab Groene Hart, de regeling integrale gebiedsprocessen' en de regeling Groenblauwe Dooradering).
- In overleg met de waterschappen wordt momenteel de veenweidestrategie meer gebiedsgericht uitgewerkt waarmee we in de periode 2025-2027 voorlopig aan de slag kunnen. In 2027 wordt deze strategie verder uitgewerkt op basis van het beschikbaar komen van de resultaten uit het onderzoek naar de zoetwatervraag.
- Vanuit de 500 miljoen Agrarisch natuurbeheer moet een substantieel deel worden ingezet voor het realiseren van de vermindering van de broeikasgasuitstoot uit veenweidegebieden. Dit wordt landelijk uitgewerkt en vertaald naar onze provincie.

3. Koolstofvastlegging in de bodem

Ook door steeds slimmer met de bodem en het bodemleven om te gaan kunnen boeren een positieve bijdrage leveren aan het klimaatvraagstuk. Het doel voor de extra koolstofopslag in minerale landbouwbodems vanaf 2030 is vastgesteld in het Klimaatakkoord waar ook het Rijk, provincies en de landbouwsector zich aan gecommitteerd hebben. Door het verhogen van het organisch stofgehalte (os-gehalte) in landbouwbodems

kunnen aanzienlijke hoeveelheden koolstof (tijdelijk⁴) worden vastgelegd. Koolstofopslag is dus een belangrijke klimaatmitigatie maatregel met positieve effecten op duurzaam bodembeheer en de structuur van de bodem, wat weer leidt tot betere nutriëntenbeschikbaarheid, waterregulatie, en stikstofbuffering. Met het [Nationaal Programma Landbouwbodems](#) (NPL) werken overheid, boerenorganisaties en ketenpartijen samen aan een duurzaam bodembeheer.

Er ligt een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij provincies en Rijk om, in samenwerking met sectorpartijen, het doel voor koolstofopslag in minerale landbouwbodems te behalen. Er worden maatregelenpakketten ontwikkeld die keuzevrijheid bieden voor de agrariër (zie [Slim Landgebruik](#)). Bij het gebiedsgericht uitwerken van maatregelen dienen provincies met een hogere potentie een groter deel van het landelijk doel te realiseren. Voor Noord-Holland is dat vanaf 2030 0,049 Mton CO₂ eq (extra t.o.v. basispad KEV 2021). Provincies hebben rapporten ontvangen waarmee we de effectiviteit van maatregelen in verschillende deelgebieden kunnen inschatten⁵. De aanbeveling voor agrarische ondernemers in Noord-Holland is om in te zetten op de meest efficiënte maatregelen⁶:

- Akkerbouw: Aandeel graanteelt t.b.v. bodemverbetering verhogen, groenbemesters, gewasresten achterlaten
- Veehouderij: Hoger aandeel blijvend grasland, leeftijd grasland verhogen, mais-gras-wisselteelt (60-20-20 wisselteelt), extra vaste mest en compost

Wij verwachten dat een groot aandeel van de opgave via het lopend landelijk beleid wordt gehaald, vooral door de [conditionaliteiten](#) voor de hectare-premies van het GLB-NSP (Goede Landbouw en Milieu Condities, GLMCs), de [ANLb-beheerpakketten](#) en de [eco-activiteiten](#).

Als provincie voeren wij t.b.v. dit operationele doel de komende jaren onderstaande acties uit.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Klimaat	Reductie broeikasgassen landbouw	€380.000			€20.000	klimaat-SPUK landbouwbegroting
	Polderaanpak/KlimaatSlim boeren				€3.270.000	uit restant impulsbudget veenweiden van 10 mln, eigen middelen: 1,5 mln
	Opstellen veenweidestrategie				€200.000	uit impuls gelden veenweiden
	Koolstofvastlegging bodem				€100.000	klimaat-SPUK en landbouwbegroting
Totaal		€380.000	€-	€-	€3.590.000	

Voetnoot: De impuls gelden veenweide kunnen (vanuit het Klimaatakkoord) uitsluitend worden ingezet (voor investeringen) in de landbouwgebieden buiten het NNN. De 1,5 mln aan provinciale middelen uit de reserve Groen kunnen juist worden ingezet binnen het NNN, mits het betrekking heeft op het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen.

⁴ De opgeslagen koolstof kan weer vervluchtigen, bijvoorbeeld door droogte of bepaalde manieren van grondbewerking. Daarom moet het niet ingezet worden voor emissiecompensatie (carbon offset).

⁵ Zie [Zwanet et al. \(2023\)](#)

⁶ Voor de effecten van de maatregelen op het os-gehalte zie [Schepens et al. \(2024\)](#) en [Roos, Riechelman en Fujita \(2024\)](#)

2.5 Een klimaatadaptief en gezond water- en bodemsysteem

Operationele doelen

- Goede oppervlaktewaterkwaliteit
- Goede grondwaterkwaliteit en -kwantiteit
- Wateroverlast voorkomen en beperken
- Zoetwaterbeschikbaarheid vergroten en verzilting tegengaan
- Optimaliseren van hydrologische watersystemen N2000 (uitgewerkt onder 'meer biodiversiteit')
- Bodemkwaliteit passend bij gebruik

Inleiding

Nederland is op, met en in water gebouwd. Eeuwenlang hebben we onze leefomgeving naar onze hand weten te zetten door polders, gemalen, dijken en sluizen te maken. Dat heeft ons veel gebracht, maar nu naderen we de grens van wat ons water- en bodemsysteem aan kan. Door de klimaatverandering en de druk op de ruimte, is het water- en bodemsysteem kwetsbaar geworden. Hierdoor is het steeds lastiger om ons land te beschermen tegen wateroverlast én droogte. Ook staat de kwaliteit van het water onder druk. Deze ontwikkelingen hebben invloed op onze woningbouw, landbouw, drinkwatervoorziening, energie, industrie en natuur.

Stand van zaken

Water- en bodemkeuzes staan vaak in nauwe relatie tot elkaar en ander beleidsterreinen, zoals natuurbeleid en landbouw. Ruimtelijke vraagstukken moeten meer rekening houden met water en bodem. Om gefundeerde keuzes te kunnen maken, is onderzoek nodig, en daarmee tijd. In verband hiermee is bij alle overheden het water- en bodembeleid nog stevig in ontwikkeling:

- Het Regionaal Waterprogramma (RWP) is de provinciale uitwerking van het zesjaarlijkse Nationaal Water Programma (NWP) en het nationaal Deltaprogramma. De huidige editie van het RWP (2022-2027) richt zich uitsluitend op de internationale verplichtingen die voortvloeien uit de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR). Hiermee voldoet het aan de eisen van de Omgevingswet. Vraagstukken zoals wateroverlast, zoetwatervoorziening en grotendeels ook de implementatie van het uitgangspunt 'water en bodem sturend' zijn echter nog niet uitgewerkt in een provinciaal kaderstellend beleidsdocument. Het is onze provinciale ambitie om in de volgende editie van het RWP (2028-2034) hierin te voorzien.
- Het provinciale bodembeleid is momenteel gericht op de huidige provinciale bodemtaken (bodemverontreiniging en bodemsanering). Net als voor een aantal onderdelen van het waterbeleid is het bodembeleid aan herziening toe. Wij stellen in 2025-2026 provinciaal beleid voor bodem en ondergrond op, met een looptijd tot 2030. Hierbij gaan we uit van de relevante EU-kaders, het Nationaal Programma Bodem en Ondergrond, de Structuurvisie Ondergrond en de implementatie van het uitgangspunt 'water en bodem sturend'.
- De kaderstellende keuzes inzake water en bodem die het *ruimtelijk domein* raken én van provinciale schaal zijn, worden meegenomen in de actualisering van de provinciale Omgevingsvisie. Daarvoor zijn de uitwerkingen in deze KTA en in de gebiedsgerichte aanpak belangrijke input.

De kaderstellende beleidsontwikkeling is momenteel dus nog niet voltooid. Maar we kunnen ons niet de luxe permitteren om in de tussentijd in de gebiedsgerichte aanpak van de vraagstukken in het landelijk gebied (meekoppel)kansen te laten lopen. Dat moeten dan wel, met een redelijke mate van zekerheid, 'geenspijmaatregelen' zijn, passend binnen 'veilige' richtinggevende keuzes.

Er is in opdracht van de provincie door Tauw een analyse¹ uitgevoerd van het water- en bodemsysteem en de klimaatbestendigheid in drie prioritair gebieden: de veenweiden, de binnenduinrand en Gooi en Vechtstreek. Dit rapport dient als onderbouwing van de water- en bodemaatregelen in deze korte termijn agenda voor 2025-2027.

Acties 2025-2027

Onze inzet richt zich op vijf doelen, te weten:

- 1) Goede oppervlaktewaterkwaliteit
- 2) Goede grondwaterkwaliteit en -kwantiteit
- 3) Zoetwaterbeschikbaarheid en verzilting
- 4) Wateroverlast voorkomen of beperken
- 5) Bodemkwaliteit passend bij gebruik

1. Goede oppervlaktewaterkwaliteit

- Met het huidige maatregelenpakket en het generieke beleid van het Rijk zullen de KRW-doelen naar verwachting niet gehaald worden. Vier factoren staan doelbereik in de weg: nutriënten, chemische stoffen, exoten en de hydromorfologie (dit is de structuur van oevers en bodem). De focus ligt op de restopgave van het landelijke gebied en daarmee onder andere de landbouw (inclusief glastuinbouw), en daarmee gebruikte nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen.
- In de eind 2024 opgeleverde Tussenevaluatie KRW is een gereedschapskist opgenomen met mogelijke extra maatregelen voor deze planperiode. De inzet van ons ruimtelijk instrumentarium zal daarbij in beeld komen, evenals de (verdere) inzet van bovenwettelijk instrumentarium als het Landbouwportaal en KPI-doelsturing.
- Ook in de volgende planperiode (na 2027) zullen nog maatregelen nodig zijn. In deze KTA zijn alleen die KRW-maatregelen opgenomen die:
 - Direct uitvoerbaar zijn
 - Extra zijn ten opzichte van de al in het Stroomgebiedbeheerplan 2022-2027 opgenomen KRW-maatregelen
 - Met beperkte middelen een meest optimaal doelbereik hebben
 - Meerwaarde hebben voor meerdere doelen in het landelijk gebied

2. Goede grondwaterkwaliteit en -kwantiteit

- Van de vier grondwaterlichamen die deels in Noord-Holland liggen, is alleen 'duin Rijn-West' in een slechte toestand, als gevolg van een teveel aan fosfaat. Samen met de provincie Zuid-Holland doen we onderzoek naar de oorzaak en kijken we naar oplossingen.
- Er vindt in Noord-Holland geen uitputting van grondwatervoorraden plaats. Plaatselijk kan dat echter genuanceerder liggen. Bij dreigende waterschaarste in kwetsbare gebieden, zoals Natura 2000-gebieden en verziltings- en zettingsgevoelige gebieden kunnen onttrekkingsvergunningen tijdelijk worden ingetrokken.
- Uit de eind 2024 op te leveren Tussenevaluatie KRW blijkt dat de kwaliteit van het grondwater langzaam achteruit gaat en dat voor de kwantiteit de klimaatverandering een bedreiging is.
- In de Binnenduinrand kan in combinatie met andere doelen in het landelijk gebied, met hydrologische maatregelen als 'herstel de duinrel', doelbereik worden behaald. Projecten die op korte termijn uitvoerbaar zijn, nemen we mee bij de besteding van de PPLG-reserve. Overige projecten nemen we mee in het Programma landelijk gebied voor de langere termijn en/of het volgende Regionaal Waterprogramma, voor de periode 2028-2034.

3. Zoetwaterbeschikbaarheid en verzilting

- We hebben nog geen uitgewerkt beleid voor dit onderwerp vastgelegd, wel hebben we in onze omgevingsverordening een regionaal uitgewerkte versie van de nationale 'verdringingsreeks' opgenomen. Die gaat over de verdeling van zoet water in tijden van extreme droogte. Verder passen we de

voorkeursvolgorde uit de Nationale Omgevingsvisie zoveel mogelijk toe. Deze gaat van het aanpassen van functies tot aan het accepteren van schade.

- Door de klimaatverandering en de klimaatopgave in de veenweiden (vernatting) neemt de behoefte aan zoet water toe. In 2026 wordt in het kader van het Deltaprogramma zoetwater een beslissing genomen over de verdeling van water uit het hoofdwatersysteem in tijden van waterschaarste. Aanvullende keuzes t.a.v. functies, waterberging e.d. zullen nodig zijn. Nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met een watervraag zullen gepaard moeten gaan met maatregelen om (zelfvoorzienend) droge perioden te overbruggen.
- In de gebiedsgerichte aanpak van deze Uitvoeringsagenda en het Programma landelijk gebied is het nodig meekoppelkansen te benutten, bijvoorbeeld met betrekking tot het vasthouden van water, de verbetering van de sponswerking van de bodem en de beperking van de zoetwatervraag.
- Er zijn op de korte termijn, naast de genoemde projecten in de Binnenduinrand, alleen projecten mogelijk waarbij de landbouw wordt gestimuleerd om maatregelen te nemen, zoals zoetwateropslag en verzilting fieldlab water en bodem. Voor het overige betreft dit een opgave die nog in de studiefase zit en in het Programma landelijk gebied voor de langere termijn en/of het volgende Regionaal Waterprogramma, voor de periode 2028-2034, meegenomen kan worden.

4. Wateroverlast voorkomen of beperken

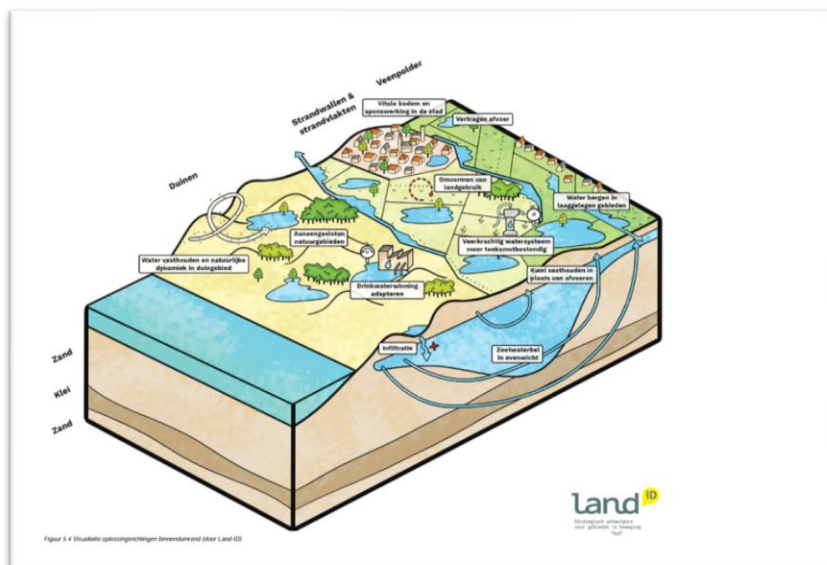
- Voor bijna alle watersystemen (99%) wordt aan de normen uit onze omgevingsverordening voldaan. Waar dat niet het geval is, geldt dat maatregelen niet kosteneffectief zijn.
- Door klimaatverandering nemen extreme buien en perioden met langdurige neerslag toe. Dit vraagt om aanvullende maatregelen en wellicht een meer risicogerichte aanpak. De vernatting van veengebieden in verband met de klimaatopgave, brengt een aanpassing van de normen met zich mee. We herzien de omgevingsverordening uiterlijk per 1 januari 2027.
- Er is meer waterberging nodig. Het reserveren van 5-10% van de diepe polders, als keuze benoemd in de kamerbrief water- en bodem sturend, zal niet altijd adequaat zijn. In sommige voor overlast gevoelige gebieden zal een aanpassing van landgebruik of functie moeten plaatsvinden.
- Er zijn diverse meekoppelkansen in de gebieden, bijvoorbeeld het creëren van extra waterberging. Voor de korte termijn zijn een paar projecten opgevoerd die direct uitvoerbaar zijn en waarmee ook andere doelen in ons landelijk gebied gerealiseerd kunnen worden. Deze liggen voornamelijk in de Binnenduinrand.

5. Gebruik passend bij bodemkwaliteit

- Bij de inwerkingtreding van de Omgevingswet per 1 januari 2024 zijn veel bodemtaken van de provincie verschoven naar de gemeenten. De provincie blijft onder meer medeverantwoordelijk voor grondwaterverontreinigingen. Nieuw EU- en nationaal beleid zal mogelijk onder provinciale verantwoordelijkheid gaan vallen maar dat is nu nog niet bekend.
- In 2025 en 2026 zal verkend worden of en hoe het provinciale bodembeleid verbreed moet worden, in samenhang met het water en bodembeleid.
- Op dit moment zijn er studies gaande om te kunnen bepalen waar het meest effectief is om provinciaal beleid te gaan opstellen m.b.t. gezonde bodem. Er zijn daarom in deze uitvoeringsagenda voor de korte termijn hiervoor geen projecten opgevoerd, naast de projecten die een meerwaarde hebben voor de bodem en nu al meegenomen zijn in het programma Natuur, het uitvoeringsprogramma veenweide en de uitvoeringsregeling Groenblauwe dooradering. Ook zijn er vanuit landbouw diverse stimuleringsprojecten in uitvoering die een positieve uitwerking hebben op de bodemgezondheid. Het betreft bijvoorbeeld de fieldlabs of projecten uit het Uitvoeringsprogramma Voedselvisie, maar ook uitvoeringsprojecten onder het Landbouwportaal. Vanuit landbouw is onderzoek gestart naar de kwaliteit van landbouwbodems.

Adviesbureau Tauw heeft voor de provincie Noord-Holland een rapport opgesteld over het water- en bodemsysteem van de drie prioritaire gebieden ([OPM PNH Eindrapport Tauw 3-9-2024.docx](#)). Dit rapport is opgesteld op basis van bestaande kennis en informatie en in samenwerking met de waterschappen. Het rapport zal de basis vormen voor de WBS-uitwerking voor de langere termijn.

Het rapport van Tauw is tevens de basis voor de water- en bodemprojecten die op korte termijn opgevoerd worden voor de besteding van de Reserve PPLG. Per prioritair gebied zijn dit de volgende projecten:

Figuur 3.4 Visuele optiesrichtingen binnenduinrand (over Land ID)

1. *Binnenduinrand*

Binnen de klimaatbuffers wordt gezocht naar integrale kansen voor natuurontwikkeling, het vasthouden van regenwater/duinwater t.b.v. de waterkwaliteit (KRW) en beschikbaarheid van water in tijden van droogte én het vasthouden van water bij piekbuien. Maatregelen die onder de Klimaatbuffers Binnenduinrand vallen hebben een meerwaarde voor de natuur en landbouw, maar ook voor de bebouwde omgeving. Opgaven zijn:

- Aanleg van waterbergingen gecombineerd met een gebiedsregeling (regenwater en duinwater vasthouden en sturen t.b.v. optimalisatie natuur)
- Herstel van duinrellen, nieuwe duinrellen ontwerpen, flexibele inrichting
- Ecologische inrichting ('overruimte' waterlopen) en NVO's (groenblauwe dooradering)
- Optimalisatie gebruik grondwater (in eerste instantie door goed te monitoren)

Concrete projecten die nu in voorbereiding zijn:

- Diverse projecten van PWN en gemeenten t.b.v. herstel de Duinrel en wateroverlast. Waterschappen dragen hier ook aan bij, zoals HHNK aan automatische stuwen
- "Herstel de rel Zuid-Kennemerland" Herstellen van een duinrel in Aerdenhout, het nieuw aanleggen van een duinrel in Aerdenhout (graven, aanleg duikers, stuw) en watermaatregelen in het westelijk tuinbouwgebied in Haarlem (inrichting NNN)
- Optimalisatie gebruik grondwater door HHNK
- Kromme Hogedijk
- Maatregelen defosfatering voor alle gebieden waar deze maatregel kan helpen het omslagpunt tot helder water te bereiken.
 - O.a. defosfatering Uitgeester/Heemskerkermeer en Oostzijpolder

2. *Veenweiden*

Vooral KRW-maatregelen kunnen op korte termijn uitgevoerd worden, al dan niet gecombineerd met de regeling Landschapselementen (Groenblauwe dooradering) of het Uitvoeringsprogramma Veenweide. Projecten die hier buiten vallen, op korte termijn uitgevoerd kunnen worden en een meerwaarde hebben voor meerdere doelen betreffen vooral maatregelen t.b.v. defosfatering.

- Oosterpolder
- Krommenier Woudpolder
- Afkoppeling minder schoon water van de polder Ronde Hoep
- Onderzoek waterberging Duivendrechtsepolder met agrarisch collectief
- Pilot waterberging NNN groengebied Amstelscheg en Amstelland

3. *Vechtstreek*

Voor de korte termijn betreft het ook hier vooral KRW-maatregelen. Veel WBS-opgaven kunnen of

meekoppelen met bestaande programma's of zijn nog in de studiefase en daarmee opgaven voor de langere termijn. Projecten die hier buiten vallen, op korte termijn uitgevoerd kunnen worden en een meerwaarde hebben voor meerdere doelen in het landelijk gebied zijn:

- Beperking fosfaatbelasting Blijkpolder
- Riiooloverstort Ster van Loosdrecht

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Water & Bodem	Binnenduinrand: Vasthouden, bergen, KRW en klimaatbuffer	€5.500.000				
	Heuvelrug t.b.v. klimaatadaptatie	€1.000.000				
	Veenweide: KRW al dan niet in combinatie met Groen Blauwe dooradering	€1.000.000				
	Enkele KRW-maatregelen				pm	budget gereserveerd in Reserve Groen
	Drinkwaterberging en tegengaan verzilting				€1.700.000	Deltaprogramma zoet water (SPUK)
Totaal		€7.500.000	€-	€-	€1.700.000	

De KRW-taken zijn reguliere taken van provincie en waterschappen. De middelen zijn echter beperkt. De KRW-maatregelen die zijn meegenomen in deze KTA betreffen projecten die al ver in de uitvoering zijn, of maatregelen die direct effectief zijn, of maatregelen die flink duurder uitpakken dan in eerste instantie ingeschat door de waterschappen of projecten die buiten de reguliere taken van het waterschap vallen. Een aantal KRW-maatregelen zijn dus ook niet in deze KTA meegenomen. We nemen ze echter wel mee in het overzicht restopgave KRW begin 2025 en mogelijk met voorstel voor extra middelen KRW. De dekking hiervoor moet dan nog wel worden gezocht.

2.6 Een beleefbaar landelijk gebied

Operationele doelen

- Voldoende en passende recreatieruimte
- Bescherming en ontwikkeling van landschap en erfgoed

Inleiding

Een mooi landschap, met waardevolle natuurgebieden, cultuurhistorisch erfgoed, agrarische bedrijvigheid en voldoende passende recreatiemogelijkheden, is onmisbaar voor een gezonde leefomgeving waar mensen zich thuis voelen. Het is bepalend voor onze 'omgevingskwaliteit'. Een 'goede omgevingskwaliteit' is opgenomen in de centrale doelstelling van de [Omgevingswet](#). Provincie en gemeenten zijn verantwoordelijk voor het behoud en de verbetering van deze omgevingskwaliteit. Wij doen dit o.a. door bescherming van onze natuurgebieden, landschappen en erfgoed in de omgevingsverordening en door inzet van ruimtelijke kwaliteitsinstrumenten. Daarnaast zijn er wettelijke verplichtingen inzake ons erfgoed.

De recreatieve druk in Noord-Holland neemt toe, ook op onze natuurgebieden. Onderzoek⁷ heeft uitgewezen dat we in onze provincie in 2040 een tekort aan recreatieruimte hebben van ruim 5000 ha (7000 voetbalvelden). Dit onderstreept de noodzaak van de ontwikkeling van voldoende groene recreatieruimte en toegankelijke, beleefbare landschappen. Op deze wijze kunnen wij ook onze N2000 en NNN ontlasten.

Het verbeteren van de recreatieve toegankelijkheid, het bieden van passende voorzieningen en het versterken van de informatievoorziening draagt hieraan bij. Dit biedt kansen voor de agrarische sector, bijvoorbeeld door agrotourisme en boerenlandpaden. Tegelijk beschermt het kwetsbare natuurgebieden, zowel direct als indirect, door het aanleggen van passende voorzieningen in en rondom het NNN en andere gevoelige natuurgebieden. Bovendien draagt dit sterk bij aan het welzijn en de gezondheid van inwoners. Dit alles ondersteunt op zijn beurt het behoud van landschappelijke en erfgoedwaarden, waardoor een wederkerig effect ontstaat.

Stand van zaken

Behoud van natuur-, landschappelijke en erfgoedwaarden, zoals o.a. in onze omgevingsverordening vastgelegd, is randvoorwaardelijk bij iedere ontwikkeling in het landelijk gebied. Met het wegvallen van het Investeringsbudget Landschapsversterking is er slechts zeer beperkt budget beschikbaar voor versterking van landschappelijke waarden en verbetering van recreatieve toegankelijkheid, voldoende passende recreatieve voorzieningen en informatievoorziening.

Acties 2025-2027

- Door een eerste subsidieregeling 'investeringen voor landschapselementen Noord-Holland 2024' (GLB-NSP) en jaarlijkse bijdragen aan het behoud van erfgoed investeren we mede in het behoud en versterking van landschap en erfgoed en het vergroten we de beleefbaarheid van het landschap.
- We zien daarnaast veel kansen om opgaven te combineren met een versterking en verbetering van de recreatieve toegankelijkheid en beleefbaarheid het cultuurlandschap. Echter, de mogelijkheden om hieraan uitvoering te geven hangen af van de beschikbare financiële middelen.
- We onderzoeken daarom de mogelijkheden van financiering van passende recreatieve voorzieningen gekoppeld aan de aanleg nieuwe natuur (NNN), extra bossen (Bossenstrategie) en groenblauwe dooradering (eventueel gecombineerd met de aanleg van extra boerenlandpaden). Aan de hand van recreatieve kanskaarten per deelgebied, brengen we de koppelkansen voor recreatie in onze provincie in beeld. De kaart is opgesteld in overleg met gemeenten en TBO's en overige belanghebbenden. De

⁷ Rapport Natuur en Recreatiegebieden Noord-Holland, deel A bovenregionale analyse. Bureau Buiten, augustus 2022

recreatieve kansenkaart wordt actief betrokken en uitgewerkt bij inrichtingsprojecten in het landelijk gebied die voortkomen uit deze Uitvoeringsagenda.

- In de Visie Toerisme en Recreatie 2030 worden diverse opgaven rondom de kwaliteit en kwantiteit van recreatieve voorzieningen geadresseerd. De belangrijkste opgaven zijn het tekort aan recreatieruimte in relatie tot de toenemende bevolkingsgroei, het toenemend aantal bezoekers en de toenemende en veranderende vraag naar recreatieruimte. Hier geven we zoveel mogelijk invulling aan vanuit aparte programma's waarin we vaak samenwerken met de gemeenten, TBO's en natuurorganisaties.
- De Nationale Parken Duinen van Texel en Zuid-Kennemerland vormen het visitekaartje van de Noord-Hollandse natuurgebieden en richten zich op natuurbescherming, recreatie, educatie, promotie en onderzoek. Daarom participeren wij in de overlegorganen en leveren wij een financiële bijdrage aan de Nationale Parken.
- De Regio Deals zijn een instrument dat we als provincie verder verkennen om financiering voor recreatieve voorzieningen in het landelijk gebied mee te borgen in samenwerking met gemeenten.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Landschap, Erfgoed, Recreatie	Verleggen fietspad		€908.000			
	Recreatieve voorzieningen bos en NNN	€2.000.000				
	Boerenwandelpaden en agrotourisme	€600.000				
Totaal		€2.600.000	€908.000	€-	€-	

De geraamde bedragen zijn inclusief beheerkosten (middellange termijn). Voor het beheer van recreatieve voorzieningen zijn momenteel echter geen middelen beschikbaar.

2.7 Bossenstrategie en Groenblauwe dooradering

Operationele doelen

- Bossenstrategie
- Groenblauwe dooradering (GBDA)

2.7.1 Bossenstrategie

Inleiding

Het planten van bos (definitie: plek met begroeiing van bomen en struweel van minimaal 0,5 ha en 30 meter breed, een kroonoppervlak van 60% en potentie tot uitgroei tot minimaal 5 meter hoog) draagt bij aan het vastleggen van koolstof, versterken van biodiversiteit, klimaatadaptatie, landschappelijke kwaliteit en leefbaarheid van steden. Bovendien zijn bossen uitermate geschikt om te recreëren en draagt de realisatie van bos (en uiteraard ook de vitaliteit van het bos) bij aan de recreatieve opgave waar we als provincie voor staan.

Stand van zaken

In het Klimaatakkoord – opgesteld op basis van de Klimaatwet - is afgesproken dat Rijk en provincies samen een Bossenstrategie opstellen. In deze vastgestelde strategie (november 2020) benoemen Rijk en provincies gezamenlijk ambities en doelen voor bossen in Nederland. Wij houden vast aan deze ambities en doelen. De Bossenstrategie vertaalt zich in Noord-Holland als volgt:

1. meer bos > 10% toename in 2030, oftewel 1.478 hectare (waarvan 140 ha binnen NNN, de rest er buiten).
2. compensatie van bos dat vanwege het versterken van specifieke natuurwaarden moet worden gekapt > maximaal 103 ha
3. meer vitaal bos > tot 2035 in 25% van ons bestaande bosareaal revitaliseringsmaatregelen.
4. meer bomen buiten het bos > ondersteunen agrarische en maatschappelijke initiatieven voor boomaanplant
5. duurzaam gebruik van het bos > lichte toename van de houtproductie door uitvoering van de bossenstrategie.

Acties 2025-2027

- We zetten de komende jaren in op de realisatie van 107 ha nieuw bos en parklandschap, waarvan 59 ha vlakdekkend bos. Dit doen we met beschikbaar gesteld Rijksbudget vanuit de koplopersprojecten.
- Daarnaast vormen we natuur binnen NNN om naar bos, hiervoor passen we eerst het Natuurbeheerplan aan. We verwachten ongeveer 90 ha te kunnen realiseren, deels door actief aan te planten op geschikte plekken en deel door spontane bosontwikkeling formeel te borgen als ambitietype waar dit ecologisch passend is.
- Waar mogelijk verzilveren we kansen voor bos in combinatie met andere opgaven door nadere verkenning te doen naar de mogelijkheden. Denk aan een combinatie met woningbouw en het hierbij stellen van een concreet kwantitatief doel t.a.v. het aandeel te realiseren bomen/bos/groen per woning. Dit is nu nog niet concreet geprogrammeerd mede door gebrek aan zicht op financiering.
- We vervolgen onze inzet op boscompensatie door nieuw aangevraagde middelen vanuit het programma Natuur van het Rijk hiervoor in te zetten. We streven naast de 31 ha die al in gang is gezet in de eerste tranche, tijdens de looptijd van de tweede tranche van het programma nog 72 ha te realiseren, onder andere door het weer openstellen van de uitvoeringsregeling subsidie boscompensatie.
- Revitalisering van het bos hebben we beperkt ingezet vanuit de eerste tranche programma Natuur. Voor vervolg wachten we af wat het rijk hier aan kader en middelen voor beschikbaar stelt.
- Meer bomen buiten het bos stimuleren we via de aanpak [Groen Kapitaal](#), de Voedselvisie (nl. agroforestry - op basis van vrijwilligheid) en in samenhang met Groenblauwe dooradering. Waar mogelijk zetten we hier GLB-middelen voor in.

- Wij willen onze houtproductie benutten voor houtbouw. Meer bos zal leiden tot lichte stijging van houtproductie. Het gebruik stimuleren we onder andere via [Convenant Houtbouw MRA](#).
- Naast beschermde waarden die in de Omgevingsverordening zijn vastgelegd houden wij rekening met te beschermen landbouwgrond, waarvan momenteel uitwerking gaande is. Keuzes m.b.t. schuurpunten zullen in het Programma landelijk gebied en Omgevingsvisie nader uitgewerkt worden.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Bossenstrategie	Aanleg Bos en parklandschap		€8.308.000			
	Aanleg Bos en parklandschap (2e aanvraag)			€1.500.000		
	Boscompensatie (103 ha)				€3.300.000	Programma Natuur 2de tranche
	Revitaliseren bos				pm	klein deel beschikt ten laste van Programma Natuur 1ste tranche
Totaal		€-	€8.308.000	€1.500.000	€7.729.416	

2.7.2 Groenblauwe dooradering

Inleiding

De groenblauwe dooradering (GBDA) bestaat uit verschillende kleine, droge en natte landschapselementen. De kracht van de GBDA is dat deze bijdraagt aan veel verschillende doelen en opgaven in het landelijk gebied, zoals versterking van de biodiversiteit (VHR), verbeteren van de waterkwaliteit (KRW), behalen klimaatdoelen, verbeteren van bodem- en luchtkwaliteit, bestuiving en natuurlijke plaagbestrijding en een recreatief aantrekkelijk landschap. We benutten zo goed mogelijk de kansen in onze prioritaire gebieden (binnenduinrand, veenweidegebieden en Vechtstreek) en in de nabijheid van natuurgebieden.

Qua soortensamenstelling moet de GBDA passen bij de bodem, de aanwezigheid van water en de gewenste natuurdoeltypen in een gebied. Voor de nadere uitwerking van de elementen binnen de GBDA sluiten we zoveel mogelijk aan bij bestaande typologieën, waarbij die van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) leidend zijn. Voor de voorwaarden/vereisten t.a.v. de elementen houden wij de factsheets 'Groenblauwe dooradering nader gedefinieerd' van Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel aan²³.

In het voormalige NPLG was opgenomen dat in 2050 10% van het landelijk gebied buiten het NNN en Natura 2000 uit GBDA moet bestaan. De helft van de resterende opgave, dus het gat tussen het huidige areaal en de 10%, moest in 2030 zijn gerealiseerd.

De precieze opgave is op dit moment nog onduidelijk. We zien de GBDA vooralsnog als een instrument voor het behalen van onze doelen en daarbinnen aanwezige wettelijke verplichtingen (o.a. VHR, KRW, klimaat en stikstof). Voor de GBDA zijn op dit moment beperkt middelen beschikbaar.

Acties 2025-2027

- We zien de GBDA op dit moment als een 'lerend' project. Daarom is in 2024 een eerste stap gezet in de vorm van een openstelling van een subsidieregeling 'Investerings voor Landschapselementen Noord-Holland 2024' (onderdeel GLB-NSP – niet productieve investeringen op landbouwbedrijven) van €5.357.021 (43% EU en 57% provinciale middelen). Er zijn 3 projecten positief beoordeeld, waardoor we circa €1.300.000 besteden aan de aanleg van landschapselementen bij 23 agrarische bedrijven. Hiermee worden o.a. 6 km aan natuurvriendelijke oevers gerealiseerd en diverse houtige elementen aangelegd. We verwachten dat de eerste subsidieverleningen voor de regeling voor de zomer van 2025 worden afgegeven.
- Het subsidieplafond is bij de eerste openstelling niet bereikt. We evalueren de resultaten en onderzoeken de mogelijkheden van een verbetering van deze eerste regeling en stellen de regeling nogmaals in het najaar van 2025 open.
- Wij hebben tot op heden geen Rijksmiddelen toegekend gekregen voor de GBDA. Wij verwachten op basis van de eerdere aanvraag in de tweede tranche koplopers (beperkt) middelen te ontvangen.
- We zetten eigen middelen in voor natuurvriendelijke oevers in provinciale vaarwegen.
- We onderzoeken de mogelijkheid voor cofinanciering van een tweetal projecten die zijn aangedragen door de waterschappen:
 - Natuurvriendelijke inrichting oevers en overhoeken bij Amstel- en Vechtboezem
 - Proces 'Slootplannen': actie om 'slootplannen' op te stellen, gericht op het stimuleren van aanleg natuurvriendelijke oevers en beter beheer
- Realisatie van de GBDA is altijd op vrijwillige basis en, waar het agrarische grond betreft, in samenwerking met de agrarische sector. Er is geen sprake van een beschermingsregime. Voor een duurzaam beheer zijn passende middelen noodzakelijk. We onderzoeken daarom of een deel van de ANLb-gelden hiervoor benut kunnen worden.
- Om de GBDA zo effectief mogelijk in te zetten als instrument om onze doelen te bereiken is nader onderzoek, beleidsontwikkeling en strategievorming noodzakelijk (resultierend in o.a. overallstrategie, inventarisatie van kansen en meekoppelmogelijkheden voor de GBDA en inzicht in de nog te nemen stappen en rolverdeling van betrokken partijen). Wij willen hier in 2024-2025 mee aan de slag en voor het benodigde onderzoek, beleidsontwikkeling en strategievorming eenmalig €100.000 inzetten.

- Ten behoeve van kennis- en informatieontwikkeling sluiten we aan op het netwerk GBDA LVVN-provincies en het 'Lerend Netwerk GBDA'
- Nadere uitwerking van de GBDA vindt plaats binnen de actualisering van de provinciale Omgevingsvisie.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
GBDA	GBDA			€1.000.000	€5.357.021	43% EU en 57% provinciale cofinanciering
	GBDA uitvoeringsstrategie			€100.000		
Totaal		€-	€-	€1.100.000	€5.357.021	

3. Financiering

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de middelen die we in de periode 2025-2027 inzetten voor de uitvoering, inclusief de uitgangspunten die bij de verdeling van de nieuwe middelen (eigen budget en koplopersbudget) zijn gehanteerd. Per doel zijn vervolgens de kosten en dekking in beeld gebracht.

Uitvoerbare projecten

Afgelopen periode heeft de provincie voor verschillende PPLG thema's in beeld gebracht welke uitvoeringstrajecten en -projecten op korte termijn gestart kunnen worden om belangrijke stappen te zetten in de realisatie van de opgave. In de korte termijn agenda is per thema beschreven welke projecten dit zijn en welke financiering nodig is om de uitvoering ter hand te nemen. In de meeste gevallen is er al de nodige voorbereiding aan vooraf gegaan, inclusief gesprekken met diverse betrokken partijen.

Inzet PPLG budget en koplopersbudget

Met de KTA brengen we in beeld wat we in deze coalitie periode kunnen doen binnen de huidige financiële mogelijkheden. De beschikbare middelen voor de KTA bestaan uit:

- De koplopersgelden 1ste tranche (specifieke uitkering (SPUK) ten behoeve van uitvoering koplopersprojecten in het landelijk gebied, beschikking is 5 september 2024 ontvangen); De bedragen zijn in de laatste begrotingswijziging (LBW) 2024 en eerste begrotingswijziging (EBW) 2025 verwerkt, de rest volgt in de Begroting 2026;
- De koplopersgelden 2de tranche (SPUK, aanvragen zijn inhoudelijk al positief beoordeeld door het ministerie van LNVN en worden binnenkort officieel aangevraagd). Zodra de beschikking er is, worden de bedragen in de begroting verwerkt.
- De overige beschikbare middelen (zie kolom "Overig" in tabel 1 hieronder). Alle bedragen zijn al beschikt en /of opgenomen in de begroting. De bedragen zijn ter informatie opgenomen. De uitvoering van de betreffende maatregelen loopt al en de dekking is al aanwezig;
- De projecten die we uit de Reserve PPLG willen financieren. Deze kolom "projecten ten laste van de Reserve PPLG" is de enige kolom die een begrotingswijziging tot gevolg heeft.

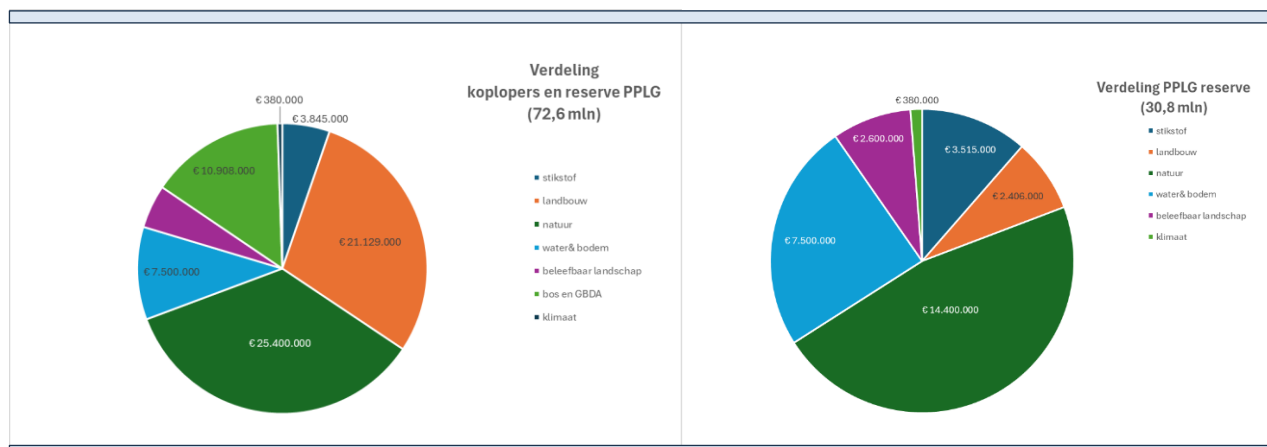
Uit de Reserve PPLG wordt 30,8 mln euro beschikbaar gesteld voor de uitvoering van projecten in 2025-2027. Daarnaast is er 1,8 mln beschikbaar voor het proces. Vanuit het Rijk is in twee rondes in totaal 41,8 mln aan koplopersbudget beschikbaar gesteld. Daarvan is de 1ste tranche al in 2024 verleend zodat een aantal koplopersprojecten al in 2024 van start is gegaan. De uitvoering van de overige projecten starten we begin 2025 zodat er nog binnen de huidige coalitieperiode resultaten worden geboekt.

Voor de verdeling van de middelen en het aanvragen van koplopersmiddelen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Uitvoerbaarheid: op korte termijn uitvoerbaar, tenminste verplichting aangegaan voor 1 januari 2027
- Gelijkmatische verdeling van de gelden over de PPLG-thema's, waarbij voor elke PPLG opgave stappen gezet kunnen worden
- Anticiperend op nieuwe financieringsbronnen zowel bij het Rijk als EU.
- De beoordeling en voorwaarden vanuit het Rijk voor de koplopersprojecten
- Rekening houden met coalitieakkoord en bestuurlijke toezeggingen (PAS melders, binnenduinrand, NNN)

Tabel 1 geeft een overzicht van de projecten met per project de toegekende budgetten vanuit de koplopersmiddelen (Rijk) en de PPLG reserve (eigen middelen). In de kolom "Dekking overig" is een aantal belangrijke 'overige' financieringsbronnen genoemd die voor bepaalde projecten reeds beschikbaar is. Deze budgetten zijn toegevoegd om een completer beeld te geven van het investeringsvolume in het landelijk gebied op de PPLG thema's. Deze lijst van overige financieringsbronnen voor het landelijk gebied is echter niet uitputtend. In de tabel is bij de genoemde overige financieringsbronnen een korte toelichting opgenomen.

Onderstaande cirkeldiagrammen illustreren de verdeling van de koplopersmiddelen en eigen middelen over de thema's. Voor het maken van de cirkeldiagrammen zijn de projecten toegewezen aan één thema. In werkelijkheid is dit genuanceerder omdat veel projecten aan meerdere thema's bijdragen.

Onderstaande tabel biedt het overzicht op alle projecten, per doel voor de periode 2025-2027, inclusief de dekkingsbronnen.

Doel	Project	Dekking				Toelichting overige financiering
		PPLG-reserve	1ste tranche koplopers	2de tranche koplopers	Overig	
Landbouw	Fieldlab Groene Hart		€9.114.000			
	Fieldlab (aanvulling WIS)			€4.000.000		
	Landbouwportaal			€2.500.000		
	KPI Kringlooplandbouw			€610.000		
	Maatregelen kavelruil	€500.000				
	Stimuleren en opschalen van innovatie	€1.420.000				er is ook nog de Regeling innovatieve investeringen NSP (EIP)
	Integrale gebiedssamenwerking NSP		€2.456.000	€43.000	€2.400.000	43% EU subsidie en 57% provinciale cofinanciering
	Herwaardering landbouwgrond	€308.000				
	Ronde Hoep				€940.000	Versnellings-gelden SPUK
Pilot KPI-vorming op gebiedsniveau	€178.000					
Natuur	Realisatie 100 ha NNN Waterland-Oost (PON)			€3.000.000		
	Faunapassage Maxisweg			€3.000.000		
	Pachtafkoop Laag-Holland			€5.000.000		
	Bijdrage wildopvang	€400.000				

	50-70 ha NNN binnenduinrand	€6.000.000				
	Westerheide	€8.000.000				
	Maatregelen programma natuurherstel				€45.000.000	€ 90.000.000,- beschikbaar voor periode tot 2032
	NNN-realisatie ea PNN				€110.000.000	zie EBW PNN2025; geraamd in 2025 en 2026 (ten laste van reserve Groen, reserve Groene Uitweg, reserve OVP en Programma Natuur fase 1 voor realisatie natuur)
Stikstof	Subsidie managementmaatregelen (faciliteren weidegang en stoffenbalans)			€ 330.000		
	PAS melders oplossing	€1.800.000				
	REMAS/stoffenbalans	€650.000				
	Technologische innovatie (gebiedsplan Texel)	€50.000				
	Coaches en studiegroepen (WLD-project)	€415.000				
	Opschaling coachingstraject	€600.000				
	Maatregel gebiedsgerichte bedrijfsbeëindiging (MGB)				€6.300.000	Rijksfinanciering SPUK aangevraagd
	RPMP-regeling (PAS-melders)				€7.900.000	Rijksfinanciering SPUK
Klimaat	Reductie broeikasgassen landbouw	€380.000			€20.000	Klimaat-SPUK landbouwbegroting
	Polderaanpak/Klimaatlim boeren				€3.270.000	3,27 mln uit restant impulsbudget veenweiden (10 mln), daarnaast nog beschikbaar uit eigen middelen: 1,5 mln uit budget 4 mln Bodemdaling Reserve Groen
	Opstellen veenweidestrategie				€200.000	uit implulsgelden veenweiden
	Koolstofvastlegging bodem				€100.000	klimaat-SPUK en landbouwbegroting

Water & Bodem	Binnenduinrand: Vasthouden, bergen, KRW en klimaatbuffer	€5.500.000				
	Heuvelrug t.b.v. klimaatadaptatie	€1.000.000				
	Veenweide: KRW al dan niet in combinatie met Groen Blauwe dooradering	€1.000.000				
	Enkele KRW-maatregelen				€3.500.000	budget gereserveerd in Reserve Groen
	Drinkwaterberging en tegengaan verzilting				€1.700.000	Deltaprogramma zoet water (SPUK)
Landschap Erfgoed Recreatie	Verleggen fietspad		€908.000			
	Recreatieve voorzieningen bos en NNN	€2.000.000				
	Boerenwandelpaden en agrotourisme	€600.000				
Bossenstrategie en GBDA	Aanleg Bos en parklandschap		€8.308.000			
	Aanleg Bos en parklandschap (2e aanvraag)			€1.500.000		
	Boscompensatie (103 ha)				€3.300.000	Programma Natuur 2de tranche
	Revitaliseren bos				pm	beschikt ten laste van Programma Natuur 1ste tranche
	GBDA			€1.000.000	€5.357.021	43% EU en 57% provincialecofinanciering
	GBDA uitvoeringsstrategie			€100.000		
PPLG-breed	Proceskosten PPLG	€1.800.000				2025-2027 voor onderzoek, advies, monitoring en bijdrage aan partners in gebiedsprocessen
Totaal		€32.601.000*	€20.786.000	€21.083.000	€189.987.021	

* Dit is het bedrag dat naar schatting per 1-1-2025 beschikbaar is in de reserve PPLG. Van de oorspronkelijk € 35 miljoen zijn in 2024 o.a. bestedingen gedaan aan capaciteit en proces (volgens de voorstellen gedaan bij EBW2024), waaronder inzet van partners (conform de voorstellen bij EBW2024); het exacte bedrag dat nog beschikbaar is zal na het afsluiten van het boekjaar 2024 bekend zijn.

4. Het vervolg

De KTA vormt een belangrijke eerste stap in de heroriëntatie op het vervolg van onze aanpak voor het landelijk gebied. Het geeft helderheid over de uitvoering van onze opgaven voor de periode 2025-2027.

Naast deze KTA werken wij aan een Programma landelijk gebied. In dit Programma landelijk gebied (PLG) leggen we de focus op de middellange en lange termijn. Hierbij zullen we de nog op handen zijnde uitwerkingen van de nieuwe koers van het Rijk betrekken. We schetsen een handelingsperspectief voor de periode na 2027, teneinde kansen te kunnen verzilveren en tegelijkertijd met onze partners te werken aan doelen in het landelijk gebied. We geven daarbij antwoord op de volgende vragen: wat moeten, kunnen en willen we – gezien onze rol in het speelveld – waarmaken? Waar maken we het verschil? Welke middelen hebben wij tot onze beschikking of kunnen wij aanvullend verkrijgen? Het PLG vormt een bouwsteen voor (de actualisatie van) de Omgevingsvisie.

Aanvullend op de maatregelen en projecten van de KTA inventariseren we voor het PLG maatregelen en projecten die op de lange termijn bijdragen aan het bereiken van de doelen. In het PLG leggen we uiteindelijk een fasering en planning vast, inclusief programmering van beschikbare middelen. Ook nemen we de resultaten van beleidsontwikkeling waaraan we momenteel werken of die we opstarten mee.

Een van de voornaamste onderdelen van het PLG betreft de wijze waarop we het Natuurnetwerk Nederland (NNN) willen gaan afronden. Daarbij betrekken we ook motie 161-2024 ('Reserve Ggroen aanvullen') die eind vorig jaar door Provinciale Staten is aangenomen. De motie roept ons op om een voorstel voor aanvulling van de reserve Groen te doen (t.b.v. het NNN) en dit voorstel – bij voorkeur – bij de behandeling van de Kaderbrief 2026 voor te leggen. Wij werken aan een dergelijk voorstel teneinde dit mee te kunnen nemen in het proces van de Kaderbrief 2026. De nadere uitwerking hiervan kan dan landen in het PLG alsook in het Programma Natuurnetwerk (PNN) 2026.

De KTA wordt in het voorjaar ter besluitvorming voorgelegd aan PS. Een geactualiseerde NNN-strategie en de uitgangspunten voor het PLG leggen we in juli ter bespreking voor aan PS. In september wordt over de tweede begrotingswijziging en de begroting voor 2026 door PS besloten en komen de middelen beschikbaar voor uitvoering. In het najaar leggen wij, mede op basis van de Rijksuitwerkingen, de geactualiseerde beleidsuitwerkingen van het PLG aan PS voor. Het definitieve PLG wordt ter besluitvorming aan PS voorgelegd. Aangezien het een programma onder de Omgevingswet betreft, houden we daarbij rekening met het tijdspad van de actualisering van de Omgevingsvisie.

Bijlage 1: Overzicht wettelijke verplichtingen en bestuurlijke afspraken

DOEL	<i>Wettelijke provinciale verplichting</i>	<i>Verplichting op basis van bestuurlijke afspraak met het Rijk</i>
1.1 BESCHERMING EN AFRONDING VAN HET NATUURNETWERK NEDERLAND	Belangrijkste verantwoordelijkheid provincie in aanwijzing en bescherming van de NNN-gebieden; implementatie in de omgevingsverordening. <i>Basis in de Omgevingswet (Ow), Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl).</i>	De provincie is verantwoordelijk voor de planning en uitvoering van natuurherstelprojecten en de voltooiing van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Dit omvat het aanwijzen van natuurgebieden en het naleven van gemaakte afspraken met partners. <i>Vastgelegd in Masterplan biodiversiteit PNH (2023), Bestuursakkoord Natuur (2011), Natuurpact (2013)</i>
1.2 VHR-NATUURHERSTEL	Verantwoordelijk voor het implementeren van herstelmaatregelen en behoudstrategieën. <i>Basis in Vogel- en Habitatrichtlijn, Omgevingswet, Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl).</i>	De provincie werkt samen met nationale en lokale entiteiten om herstelmaatregelen te implementeren die bijdragen aan het behalen van de doelen van het Programma Natuur en het Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN). <i>Vastgelegd in Programma Natuur, Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN)</i>
1.3 NATUURINCLUSIEF RUIMTEGEBRUIK	Geen wettelijke verplichtingen	Geen afspraken met het Rijk
2.1 STIKSTOF EMISSIES VERLAGEN PROVINCIEBREED	De provincie is wettelijk verplicht om de maatregelen waarvoor zij in het Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN) is aangewezen binnen de genoemde termijn, uit te voeren. <i>Basis in de Omgevingswet.</i>	De provincie werkt samen met nationale en lokale entiteiten om herstelmaatregelen te implementeren die bijdragen aan het behalen van de doelen van het Programma Natuur en het Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN). <i>Vastgelegd in Programma Natuur, Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN)</i>
2.2 GEBIEDSGERICHT STIKSTOF EMISSIES VERLAGEN (DOOR MIDDEL VAN DOELSTURING EN OVERGANGSZONES)	Geen wettelijke verplichtingen met betrekking tot de gebiedsgerichte aanpak stikstof. Zie 2.1 en 5.1 voor gerelateerde afspraken,	Geen afspraken met het Rijk rondom gebiedsgerichte aanpak. Voor algemene reductiemaatregelen zie 2.1
2.3 PAS-MELDERS LEGALISEREN	Provincies moeten inventariseren welke PAS-melders binnen hun gebied vallen en toezicht houden op hun activiteiten. Dit helpt bij het in kaart brengen van mogelijke gevolgen voor natuurgebieden. Provincie ziet verder toe op legalisering PAS-melders door middel van vergunningverlening. <i>Basis in de Stikstofwet, Wet natuurbescherming (Wnb), Omgevingswet, RvS uitspraak uit 2019 die PAS ongeldig heeft verklaard.</i>	Maatregelen en middelen voortkomend uit het Legalisatieprogramma PAS-melders. Op dit moment lijkt de provincie nog niet verplicht tot het uitvoeren van concrete maatregelen. Per 28-11-2024 is het huidige programma verlengd. <i>Vastgelegd in legalisatieprogramma PAS-melders.</i>
3.1 GOEDE OPPERVLAKTEWATERKWALITEIT	Opstellen en uitvoeren van regionale waterprogramma's, vaststellen van ecologische doelen. <i>Basis in EU Kaderrichtlijn Water (KRW), Omgevingswet</i>	<i>Doelen en aanpak vastgelegd in Regionaal Waterprogramma.</i>

3.2 GOEDE GRONDWATERKWALITEIT EN - KWANTITEIT	<p>Opstellen en uitvoeren van regionale waterprogramma's, vaststellen van ecologische doelen. <i>Basis in EU Kaderrichtlijn Water (KRW), Omgevingswet.</i></p>	<p>Afspraken in het Regionaal Waterprogramma betreffen geen specifieke afspraken met het Rijk, maar kaderen wel de uitvoering van nationale richtlijnen.</p>
3.3 WATEROVERLAST VOORKOMEN EN BEPERKEN	<p>Opstellen van kaarten en plannen voor overstromingsrisico's in samenwerking met waterschappen. <i>Basis in richtlijn Overstromingsrisico's, Omgevingswet</i></p>	<p>Opname doel in Regionaal Waterprogramma (NB: afwezigheid van specifieke afspraken/doelstellingen/middelen met betrekking tot de bredere doelstelling van 3.3)</p>
3.4 ZOETWATERBESCHIKBAARHEID VERGROTEN EN VERZILTING TEGENGAAN	<p>Geen directe wettelijke verplichtingen. Met betrekking tot bescherming van drinkwatervoorziening, is de provinciale taak de vaststelling van beschermingsgebieden. <i>Basis in Drinkwaterrichtlijn, Drinkwaterwet.</i></p>	<p>Opname doel in Regionaal Waterprogramma (NB: afwezigheid van specifieke nationale afspraken/doelstellingen/middelen met betrekking tot de bredere doelstelling 3.4). <i>Vastgelegd in Regionaal waterprogramma</i></p>
3.5 OPTIMALISEREN VAN HYDROLOGISCHE WATERSYSTEMEN N2000	<p>Implementatie van maatregelen om hydrologische condities voor Natura 2000-gebieden te verbeteren. <i>Basis in Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl), Omgevingswet.</i></p>	<p>Doelstellingen ten aanzien van grondwaterafhankelijke natuur in Regionaal Waterprogramma. Doelstellingen link met Programma Natuurherstel geschikt voor dit doel. <i>Vastgelegd in Regionaal waterprogramma en Programma Stikstofreductie en Natuurherstel (PSN)</i></p>
3.6 BODEMKWALITEIT PASSEND BIJ GEBRUIK	<p>Indirecte wettelijke verplichtingen via milieu- en waterwetgeving. <i>Basis in Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl), Omgevingswet.</i></p>	<p>Geen directe bestuurlijke afspraken mbt tot dit doel. Beperkte rol voor de provincie sinds inwerkingtreding Omgevingswet.</p>
4.1 REDUCTIE BROEIKASGASSEN LANDBOUW	<p>In het Nationale Klimaatakkoord is opgenomen dat de Provincie oa een rol in heeft in het bevorderen van betere mest- en bodemmanagementpraktijken om methaan- en lachgasemissies te verminderen, het bevorderen van samenwerking stakeholders en het bevorderen natuurinclusieve/duurzame landbouwpraktijken die leiden tot lagere emissies. Provincies moeten de voortgang van de klimaatmaatregelen binnen hun regio monitoren en hierover rapporteren. <i>Basis Klimaatakkoord in Wet stikstofreductie en natuurverbetering, Natuurwetgeving (EU/Rijk), Nationale Klimaatwet.</i></p>	<p>Provinciale doelstellingen uit het Klimaatakkoord zijn verwerkt in het Actieprogramma Klimaat PNH. Er zijn verschillende financieringsmogelijkheden voor de taakstelling, waaronder de Klimaatvelop, maar geen specifiek toegekend bedrag. <i>Vastgelegd in Klimaatakkoord, Actieprogramma Klimaat PNH</i></p>
4.2 REDUCTIE BROEIKASGASSEN VEENWEIDEN	<p><i>Basis Klimaatakkoord in Wet stikstofreductie en natuurverbetering, Natuurwetgeving (EU/Rijk), Nationale Klimaatwet.</i></p>	<p>Faciliteren van de implementatie van maatregelen gericht op het verminderen van CO₂-uitstoot uit veenweidegebieden, zoals vernatting en landbeheer. <i>Vastgelegd in Klimaatakkoord, Regionale Veenweide Strategie 1.0 (PNH)</i></p>
4.3 KOOLSTOFVASTLEGGING IN DE BODEM	<p><i>Basis Klimaatakkoord in Wet stikstofreductie en natuurverbetering, Natuurwetgeving (EU/Rijk), Nationale Klimaatwet.</i></p>	<p>Ondersteunen van initiatieven voor koolstofvastlegging in bodems, en bijdragen aan monitoring en rapportage van voortgang. <i>Vastgelegd in</i></p>

		<i>Klimaatakkoord, Actieprogramma Klimaat PNH</i>
5.1 DUURZAME LANDBOUW EN DOELSTURING ONDERSTEUNEN	Geen wettelijke verplichtingen	De provincie ondersteunt de praktische toepassing van kringlooplandbouw door sectorale initiatieven en innovatieve projecten te faciliteren, in lijn met beleidsdoelen GLB-NSP (nationale uitwerking Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid). <i>Vastgelegd in Voedselvisie 2020-2030, Coalitieakkoord Verbindend Vooruit!</i>
5.2 ZORGVULDIG OMGAAN MET LANDBOUWGROND	Geen wettelijke verplichtingen	Geen bestuurlijke afspraken
5.3 VERBETEREN VAN DE SOCIAALECONOMISCHE POSITIE VAN AGRARISCHE ONDERNEMERS	Geen wettelijke verplichtingen	Geen strikte bestuurlijke afspraken, maar ondersteuning via subsidieprogramma's zoals GLB-NSP
6.1 VOLDOENDE EN PASSENDE RECREATIERUIMTE	Geen wettelijke verplichtingen.	Geen bestuurlijke afspraken met het Rijk. Kaders en initiatieven om recreatiemogelijkheden te verbeteren en het landelijk gebied voor inwoners en bezoekers beleefbaar te maken zijn <i>vastgelegd in Visie recreatie en toerisme Noord-Holland 2030, Omgevingsvisie NH2050</i>
6.2 BESCHERMING EN ONTWIKKELING VAN LANDSCHAP EN ERFGOED	Opstellen van regels ter bescherming van cultuurhistorische en landschapswaarden. <i>Basis in Besluit Kwaliteit Leefomgeving (Bkl), Omgevingswet.</i>	Handhaven en ontwikkelen van beleid om de kwaliteit van landschap en erfgoed in stand te houden, en zorg te dragen voor ruimtelijke inpassing. <i>Vastgelegd in Omgevingsvisie NH2050, Omgevingsverordening.</i>
7.1 GROENBLAUWE DOORADERING	Geen wettelijke verplichtingen	Geen bestuurlijke afspraken
7.2 BOSSENSTRATEGIE	Uit het Nationale Klimaatakkoord komt voort dat Rijk en Provincie gezamenlijk een Bossenstrategie opstellen. <i>Basis Klimaatakkoord in Wet stikstofreductie en natuurverbetering, Natuurwetgeving (EU/Rijk), Nationale Klimaatwet.</i>	Uitvoeren van nationale bossenstrategie door nieuwe bossen aan te planten, bestaand bos te revitaliseren, en compensatieplannen voor ontbossing te coördineren. <i>Vastgelegd in Bossenstrategie.</i>

Bijlage 2: Leidraad Gebiedsgericht Werken

Korte versie

Leidraad gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied

Initiatief

Verkenning

Planvorming

Uitvoering

Beheer

NH

1

LEIDRAAD GEBIEDSGERICHTE AANPAK LANDELIJK GEBIED

De provincie Noord-Holland werkt met veel verschillende partijen aan een toekomstbestendig ingericht landelijk gebied. Deze leidraad is een hulpmiddel voor opdrachtgevers en procesmanagers van zowel de provincie als andere partijen om de gebiedsgerichte aanpak in het landelijk gebied vorm te geven. Het doel van de leidraad is gebiedsaanpakken op een efficiënte en effectieve manier te laten verlopen en ruimte te bieden voor maatwerk en flexibiliteit. De leidraad is nadrukkelijk geen blauwdruk, maar een hulpmiddel om samen het gesprek te voeren over de volgende, inhoud en timing van de te nemen stappen.

Waarom deze leidraad gebruiken?

De leidraad bestaat uit een overzicht van de te doorlopen fasen en de te nemen stappen. Ervaring met gebiedsontwikkeling en met aanpakken in het landelijk gebied is hiern samengebracht. Dit overzicht helpt bij gesprekken tussen opdrachtgever en opdrachtnemer, maar ook tussen andere partijen in een gebied. Ze kunnen samen bespreken welke stappen ze nemen en hoe ze die stappen invullen. Voor dit gesprek is het handig om dezelfde begrippen te gebruiken. Die vind je in dit document. Dit werkt verhelderend voor partijen die in meerdere gebiedsaanpakken een rol hebben. Met de leidraad kun je ook goed aangeven in welke fase een aanpak zich bevindt en welke stappen nog volgen.

Gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied

Er zijn vele vormen van gebiedsgerichte aanpakken in het landelijk gebied. We spreken van een gebiedsgerichte aanpak als er in een specifiek gebied meerdere doelstellingen zijn, een integrale aanpak nodig is om die doelen te bereiken, de aanpak een ruimtelijke impact heeft en/of als er meerdere belangen geraakt worden.

Bij een gebiedsgerichte aanpak maken we onderscheid tussen gebiedsprocessen, projecten en tussenvormen van die twee. Welk aanpak je kiest, hangt af van de situatie en de opgave in het gebied. De leidraad kan voor alle typen aanpakken gebruikt worden. Aan de hand van de gekozen aanpak bepalen betrokken partijen welke stappen nodig zijn en hoe die stappen ingevuld worden. Overheden, zoals provincies, waterschappen en gemeenten, nemen vaak het initiatief, maar ook andere gebiedspartijen kunnen een gebiedsgerichte aanpak starten.

Een gebiedsproces is een vorm van samenwerking tussen verschillende belanghebbenden, zoals overheden, organisaties, (agrarische) ondernemers en inwoners in een bepaald gebied. In een open en iteratief proces werken zij samen aan een duurzaam toekomstperspectief voor het gebied. Het doel is om door participatie en samenwerking een breed gedragen visie of strategie te ontwikkelen. Om deze visie uit te voeren, wordt de aanpak in de planvormings- of uitvoeringsfase vaak opgeknipt in een of meerdere projecten.

Een gebiedsproject is een afgebakend en concreet project dat in een bepaald gebied wordt uitgevoerd. Een project heeft specifieke doelen en een begin en een einde. Samen met betrokken partijen wordt naar een vooraf bepaald resultaat toegewerkt. Projecten kunnen los worden gestart, maar ze kunnen ook voortkomen uit een gebiedsproces.

Doel	Gebiedsproces	Gebiedsproject
Tijdshorizon	Lange termijn, flexibel	Korte tot middellange termijn
Resultaat	Proces van samenwerking en visieontwikkeling	Concreet, meetbaar eindproduct
Aard van de aanpak	Iteratief en participatief	Gericht op één specifieke opdracht
Mate van flexibiliteit	Zeer flexibel, kan worden bijgestuurd	Minder flexibel, duidelijk afgebakend
Bestuurlijke betrokkenheid	Veel bestuurlijke dynamiek	Weinig bestuurlijke dynamiek
Betrokkenen	Brede groep actoren (bewoners, overheid, etc.)	Specifieke projectteams en betrokkenen
Fase van gebiedsaanpak	Vaak in de verkenningfase	In de uitvoeringsfase
Voornaamste meerwaarde	Draagvlak, samenwerking, lange termijnvisie	Concreet en snel resultaat

¹We gebruiken hier een algemene term. De WUR heeft verschillende soorten gebiedsprocessen onderscheiden, waarin de rol van de overheid en de manier van aansturing verschilt.

Leeswijzer

De leidraad is opgebouwd uit 4 niveaus: fases, onderdelen per fase, stappen en uitleg bij de stappen.

1. De 5 fases: initiatief, verkenning, planvorming, uitvoering en beheer

Elke fase leidt naar een of meerdere besluiten tussen de betrokken partijen. De aanpak doorloopt in principe deze 5 fases, maar soms is er overlap. De fases worden meestal in voorgestelde volgorde gevolgd, maar als er nieuwe (externe) ontwikkelingen zijn, kan het nodig zijn om stappen uit een eerdere fase opnieuw te doorlopen.

Na de initiatief fase is duidelijk welk type aanpak wordt gekozen: meer procesmatig of meer projectmatig. In de uitvoeringsfase is een projectmatige aanpak het meest voor de hand liggend. Na uitvoering volgt de beheerfase. Dit hoort niet meer bij een project of proces, maar het is wel het einddoel waar naartoe wordt gewerkt. De overgang naar beheer is belangrijk en daarom opgenomen als fase in de leidraad, maar niet verder uitgewerkt.

2. Elke fase heeft 3 onderdelen

Een fase begint met het inrichten van de betreffende fase. Er wordt een aanpak ontwikkeld, bepaald wie de betrokken partijen zijn en hoe ze samenwerken. Daarna volgt het inhoudelijk deel van de fase: informatie verzamelen, analyseren en werken aan mogelijke oplossingen. Elke fase eindigt met een besluit, zodat je naar de volgende fase kunt gaan. Deze 3 onderdelen doorloop je meestal in deze volgorde, maar als er nieuwe ontwikkelingen zijn, zoals een verandering in de betrokken partijen, dan ga je terug naar het deel fase inrichten.

2. De 3 delen van elke fase

3. De stappen die bijdragen aan de gebiedsgerichte aanpak

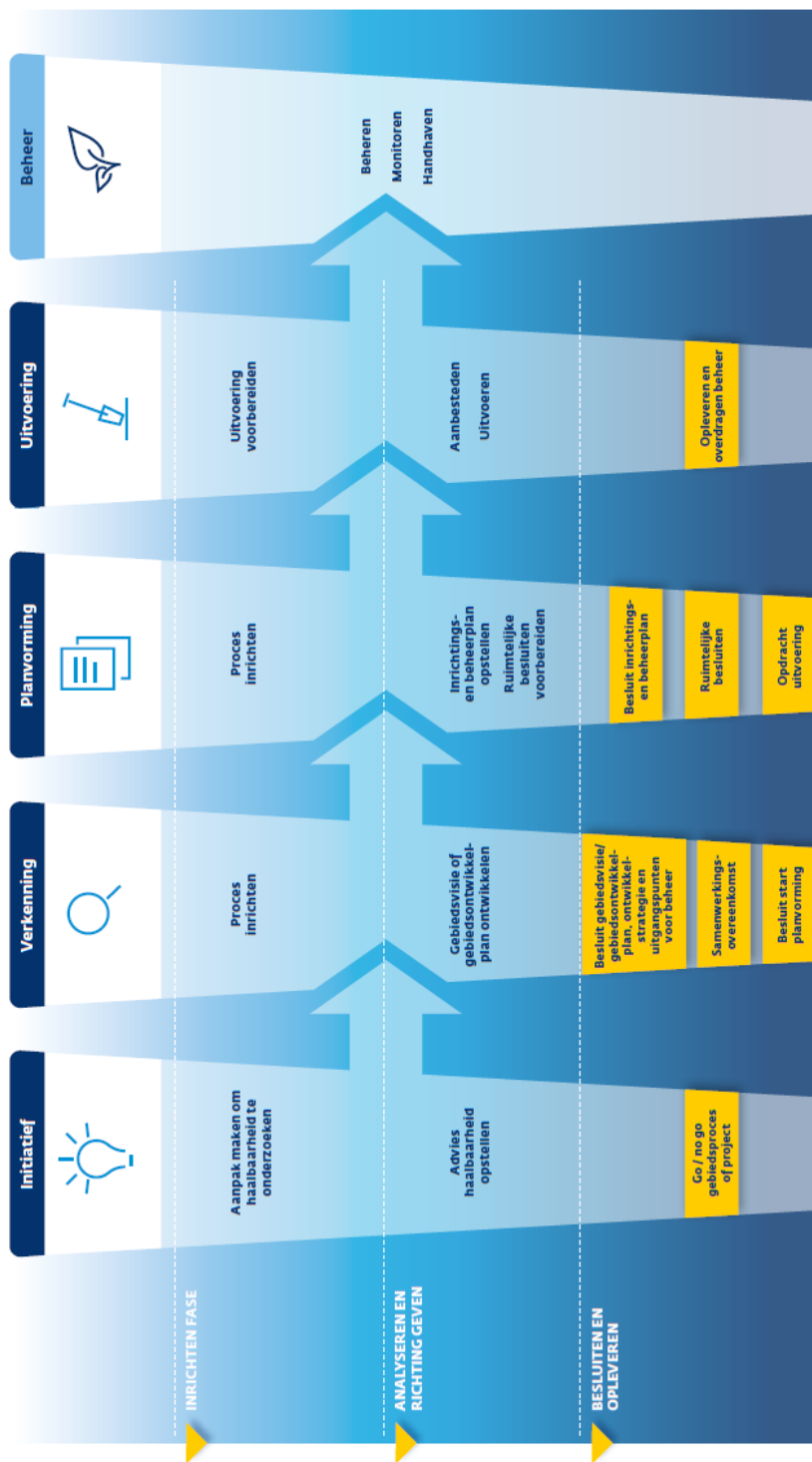
In het document Leidraad gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied zijn de fases verder uitgewerkt in stappen met bijbehorende doelen en resultaten.

1. De 5 hoofdfases

Leidraad gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland | Directie Beleid | Sector
Gebiedsprocessen landelijk gebied

Grafische verzorging

The Creative Hub - Canon

Haarlem, december 2024

Bijlage 3: Impact KTA op gebiedsprocessen en gebiedsprojecten

Heroverweging van provinciale inzet in het landelijk gebied

De impact van de KTA op de huidige gebiedsprocessen en -projecten in het landelijk gebied is op kaart weergegeven (volgende pagina). Op de kaart zijn alle huidige gebiedsprocessen en -projecten waar wij als provincie aan werken opgenomen, zowel in de focusgebieden, prioritair gebieden als daarbuiten. Groen staat voor: dit proces of project gaat door op de huidige weg. Oranje betekent: dit proces of project wordt heroverwogen. Om tot deze verdeling in groen en oranje te komen, zijn de volgende criteria gehanteerd.

Redenen waarom gebiedsprocessen en -projecten door kunnen gaan (groen) zijn onder meer:

1. **Financiële dekking door PNH**
PNH heeft zelf de benodigde middelen beschikbaar.
2. **Geormerkte rijksmiddelen**
Het project is gefinancierd met geormerkte rijksmiddelen (bijv. koplopersmiddelen).
3. **Externe gebiedspartij trekt het proces of project**
De inzet en financiering van PNH is (zeer) beperkt en gewenst en er is veel energie.
4. **Juridisch bindende afspraken**
Er zijn afspraken gemaakt die de voortzetting van het proces of project noodzakelijk maken.

Redenen voor heroverweging van gebiedsprocessen en -projecten (oranje) zijn onder meer:

1. **Prioritering in KTA**
Prioritering in de KTA leidt tot een andere aanpak die verschilt tussen focusgebied, prioritair gebied en overig.
2. **Geen zicht op (voldoende) financiële middelen vanaf 2027**
Er is momenteel geen zicht op de benodigde financiering voor bijvoorbeeld het proces, de inrichting en/of grondverwerving na 2027, wat onzekerheid creëert voor de voortzetting van het proces/project op de lange termijn.
3. **Geen zicht op (voldoende) capaciteit**
Er is onvoldoende capaciteit om de initiële plannen volledig te realiseren, wat bijdraagt aan de noodzaak om het proces te heroverwegen.

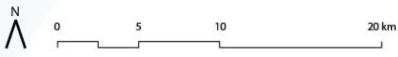
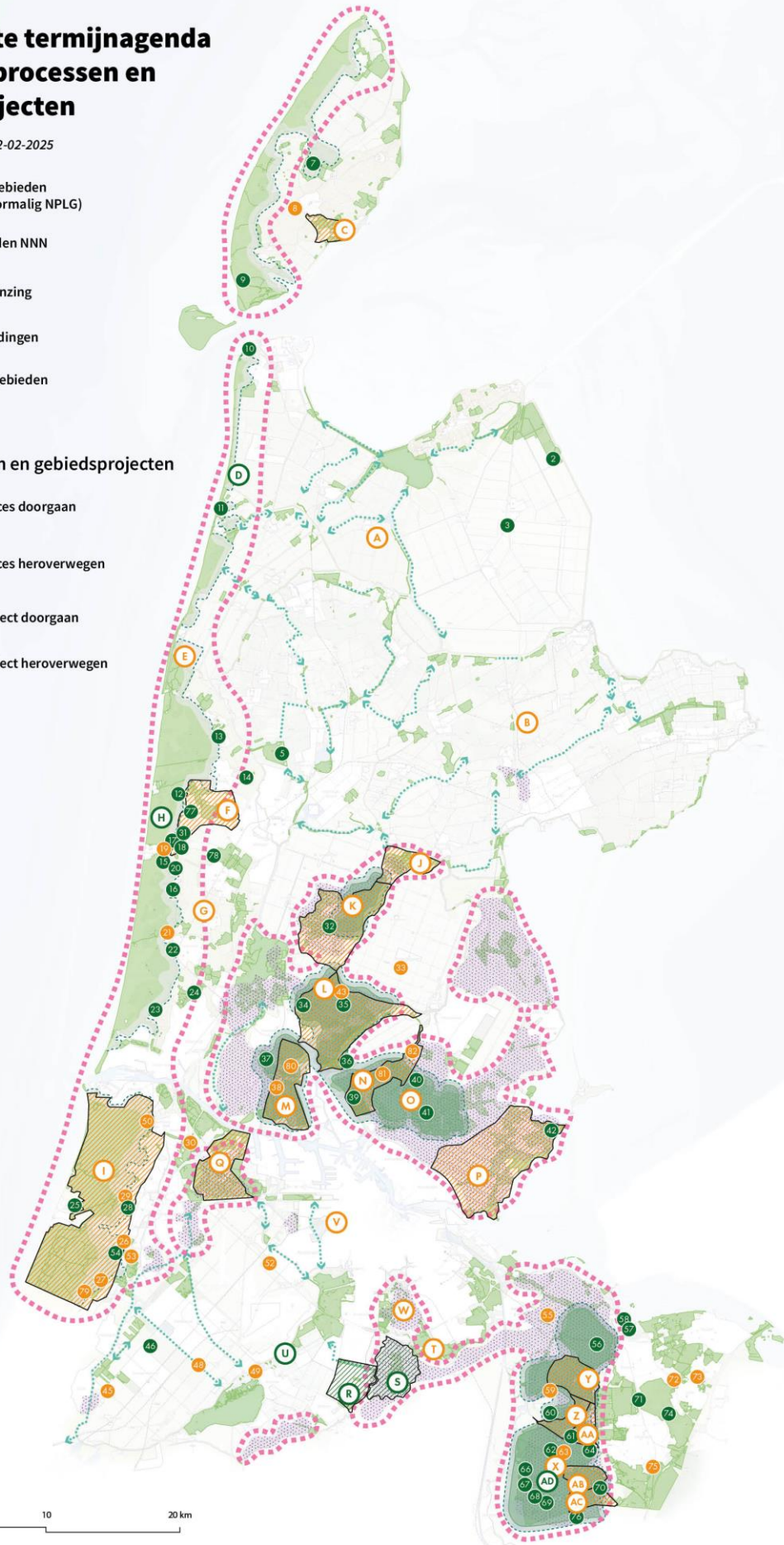
Impact korte termijnagenda op gebiedsprocessen en gebiedsprojecten

ONTWERPTEAM + GLG, 12-02-2025

- Prioritaire gebieden (volgens voormalig NPLG)
- Focusgebieden NNN
- NNN - Begrenzing
- NNN-verbindingen
- Veenweidegebieden

Gebiedsprocessen en gebiedsprojecten

-   Gebiedsproces doorgaan
-   Gebiedsproces heroverwegen
- Gebiedsproject doorgaan
- Gebiedsproject heroverwegen

Legenda

ONTWERPTEAM + GLG 12-02-2025

Gebiedsprocessen

A	Kop gemeenten
B	West Friesland-gemeenten
C	Hoge Berg (Texel)
D	Kust kop
E	Harger en Pettemerpolder
F	Weidse Polders
G	Castricum Limmen en omgeving
H	Noord-Kennemerland
I	Zuid-Kennemerland
J	Polder Mijzen
K	Eilandspolder
L	Wormer-Jisperveld en Kalverpolder
M	Westzaan
N	Oostzanerveld (onderdeel IVOT)
O	Rest IVOT (Ilperveld, Varkenland, Twiske)
P	Waterland-oost
Q	Dijkland
R	Bovenkerkerpolder
S	Ronde Hoep
T	Holendrechtspolder
U	Westeinder Scheg
V	Scheg van West
W	Duivendrechtse polder
X	Vuntus
Y	Ankeveense Plassen
Z	Kortenhoef West
AA	Kortenhoef Oost
AB	Ster van Loosdrecht
AC	Weersloot
AD	Oostelijke Vechtplassen gebiedsakkoord

Gebiedsprojecten

2	Verkenning Bosverbinding Robbenoordbos-Dijkgatbos
3	Smuigelpolder inrichting
5	Groene loper
7	Waalenburg fase 2
8	NNN begrenzing 30ha Texel
9	Variantenstudie Zuid West Texel
10	Streepjesberg
11	Zandpolder 4 en 5
12	Fietspad Blijdesteinsweg Schoorl
13	Stichting Jelgersma de Hoop
14	Zuurvenpolder
15	Aanleg waterberging Sammerspolder
16	Manege in N2000
17	Inrichten Bras
18	Pollenvlak noordelijk deel
19	Ecoverbinding Egmond
20	Natuurontwikkeling De Bleek Egmond a/d Hoef
21	Graslanden en NNN (Bakkum)
22	Zanderij Noord
23	Waterberging en NNN-realisatie Heemskerkertuingebied
24	Ecologische verbinding Heemskerk NNV3
25	Kostverlorenpark inrichting NNN via SKNL

26	Alverna gronden Waternet
27	Bollenperceel
28	NNN-realisatie westelijk tuinbouwgebied (WTG 1)
29	Westelijk tuingebied 2
30	Slaperdijk
31	Verbinden boezemtakken Egmond a/d Hoef
32	Pilot KPI-vorming Eilandspolder
33	Systeemherstel onderzoek Laag Holland
34	Samenwerking integrale gebiedsontwikkeling Wormer-Jisperveld
35	Pilot project exoten bestrijding
36	Verbindingszone Ramsbeek
37	Noorderveen
38	Verbrakking Westzaan
39	Opknappen verwilderde percelen Oostzanerveld
40	IBP Vitaal platteland projecten
41	Gebiedsperspectief Ilperveld LNH
42	Peereboom, Opperwoud, De Nes
43	Oeverbeschoeiing Wormer-Jisperveld
45	NNN-verbinding Lisserbroek/ Nieuwekerkertocht
46	Park21 Haarlemmermeer
48	Natuurverbinding Bennebroekerweg
49	Groene As Bovenlanden
50	Gronden Santpoort-Noord 1,2,3
52	Ecoduikers Schipholweg
53	Herenweg NNN Heemstede
54	Leidsevaartweg
55	Kavelruil Keverdijkse polder
56	Schil Naardermeer
57	Faunapassage Maxisweg
58	Pilot waterbuffels Waterlandtak West
59	Horstermeerpolder Noord
60	Horstermeerpolder Zuid
61	Sanering Groenewoud
62	Het Hol fase 1 (door NM)
63	Het Hol 2b - restantaakstelling NNN
64	Het Hol fase 2a
66	Maatregelen Moerasvogels
67	Baggeren 1e fase Loosdrechtse Plassen
68	OVP Baggeren fase 2-3
69	OVP Overlastgevende waterplanten
70	Egelshoek
71	Faunapassage A1
72	Toelopen natuurbrug Laarderhoogt
73	s Gravenlandse buitenplaatsen
74	Natuurbrug Westerheide N525
75	Toelopen natuurbrug Hoorneboeg
76	Faunapassages OVP
77	Herstel de rel (in de hele binnenduinrand)
78	Nijenburg inrichting NNN via SKNL
79	Graslanden Aerdenhout
80	Agrarische verkenning, aanpak weidevogels, aanpak veenmosrietlanden
81	Plan gegarandeerd beheer Oostzanerveld
82	Natuurverbinding LNV1- Stapsteen Wormerpad

Gevolgen van heroverweging

Het proces of project verdient op basis van de KTA een heroverweging. Dat kan variëren van stopzetten tot voortzetten of heropstarten. Indien een proces of project wordt heroverwogen, betekent dit dus niet noodzakelijkerwijs dat het stopgezet wordt. De aanpak kan worden aangepast, bijvoorbeeld door over te schakelen van een gebiedsproces naar een meer top-down strategie. Er kan ook besloten worden om de intensiteit van het proces te verhogen of juist af te schalen, afhankelijk van de beschikbare middelen en de bestuurlijke prioriteit. Het kan ook betekenen dat de provincie zich terugtrekt of dat de rol van de provincie verandert; bijvoorbeeld van trekker van een proces naar facilitator.

Heroverwegingsrichtingen

De provincie Noord-Holland past haar strategieën aan afhankelijk van de verschillende gebiedscategorieën.

Focusgebied

In de focusgebieden wordt de aanpak projectmatig, gericht op het realiseren van het Natuur Netwerk Nederland (NNN), met duidelijke deadlines en planningen. De provincie leidt dit proces, waarbij grondeigenaren betrokken worden en juridisch instrumentarium zoals onteigening kan worden ingezet. Buiten de focusgebieden worden geen nieuwe processen gestart, maar lopende projecten worden afgeschaald, voortgezet of opgeschaald. De provincie faciliteert externe initiatieven via regelingen en past het budget en de capaciteit aan afhankelijk van de voortgang.

Mogelijkheden:

- **Wijzigen van bottom-up naar top-down:** De overgang van een integrale, bottom-up benadering naar een top-down projectmatige aanpak.
- **Wijzigen proces naar project:** De gebiedsprocessen worden omgevormd naar concrete projecten met deadlines en planningen.
- **Wijzigen van trekker, overdragen naar externe trekker:** De regie kan mogelijk deels worden overgedragen aan externe partijen.
- **Dwingend juridisch instrumentarium inzetten of keuzevrijheid geven:** Het inzetten van onteigening als juridisch instrument indien minnelijke verwerving niet lukt.
- **Stoppen:** Het gebiedsproces of gebiedsproject wordt stopgezet per direct of op een natuurlijk moment.

Prioritair gebied

In prioritaire gebieden worden geen nieuwe gebiedsprocessen meer gestart. Lopende processen worden verder uitgevoerd of op een natuurlijk moment afgeschaald. Externe partijen, zoals agrariërs, kunnen initiatieven nemen, waarbij de provincie als begeleider en facilitator optreedt. De uitvoering is flexibel en kan variëren, afhankelijk van de samenwerking met externe partijen. De provincie kan middelen beschikbaar stellen en kan de rol van regisseur of facilitator hebben. In alle gevallen is de provincie verantwoordelijk voor het waarborgen van een integrale benadering en het verstrekken van expertise en eventuele provinciale financiële middelen.

Het **veenweidegebied**, als onderdeel van het prioritair gebied, krijgt specifieke aandacht vanwege de belangrijke opgave van **broeikasgasreductie**. Hier kunnen externe partijen, zoals agrariërs of samenwerking van lokale partners, initiatieven nemen voor gebiedsprocessen gericht op verduurzaming van de landbouw en het reduceren van broeikasgasemissies. De provincie biedt hierbij **deskundige begeleiding**, financiert waar mogelijk en stimuleert de integrale benadering van het gebied.

Mogelijkheden:

- **Gebiedsprocessen van onderop:** Externe partijen kunnen zelf gebiedsprocessen initiëren die bijdragen aan de prioritaire opgaven, zoals broeikasgasreductie of natuurherstel. Hiervoor is een regeling beschikbaar.
- **Begeleiding en regie:** De provincie biedt ondersteuning op het gebied van procesbegeleiding, het verstrekken of verkrijgen van middelen en het waarborgen van een integrale benadering van de opgaven.
- **Projectmatige uitvoering:** Waar mogelijk worden gebiedsprocessen omgevormd naar concrete projecten die gericht zijn op specifieke doelen, zoals natuurherstel of verduurzaming van de landbouw.

- **Wijzigen van integraal naar sectoraal:** Afhankelijk van de opgaven kunnen de processen meer sectoraal worden ingericht, bijvoorbeeld met een grotere focus op broeikasgasreductie of waterbeheer.
- **Budget verminderen of verhogen:** Budget kan worden aangepast op basis van de voortgang van projecten of de prioriteit van bepaalde doelstellingen binnen het prioritair gebied.
- **Capaciteit PNH aanvullen of verminderen:** De provincie kan de capaciteit aanvullen om de uitvoering van specifieke projecten te ondersteunen, of juist verminderen als het proces grotendeels extern wordt opgepakt.
- **Opgaven schrappen of toevoegen:** Opgaven kunnen worden aangepast afhankelijk van nieuwe inzichten of verschuivende prioriteiten. Bijvoorbeeld, extra focus op biodiversiteit kan als opgave worden toegevoegd, of klimaatdoelen kunnen verder worden verscherpt.
- **Stoppen:** Het gebiedsproces of gebiedsproject wordt stopgezet per direct of op een natuurlijk moment.

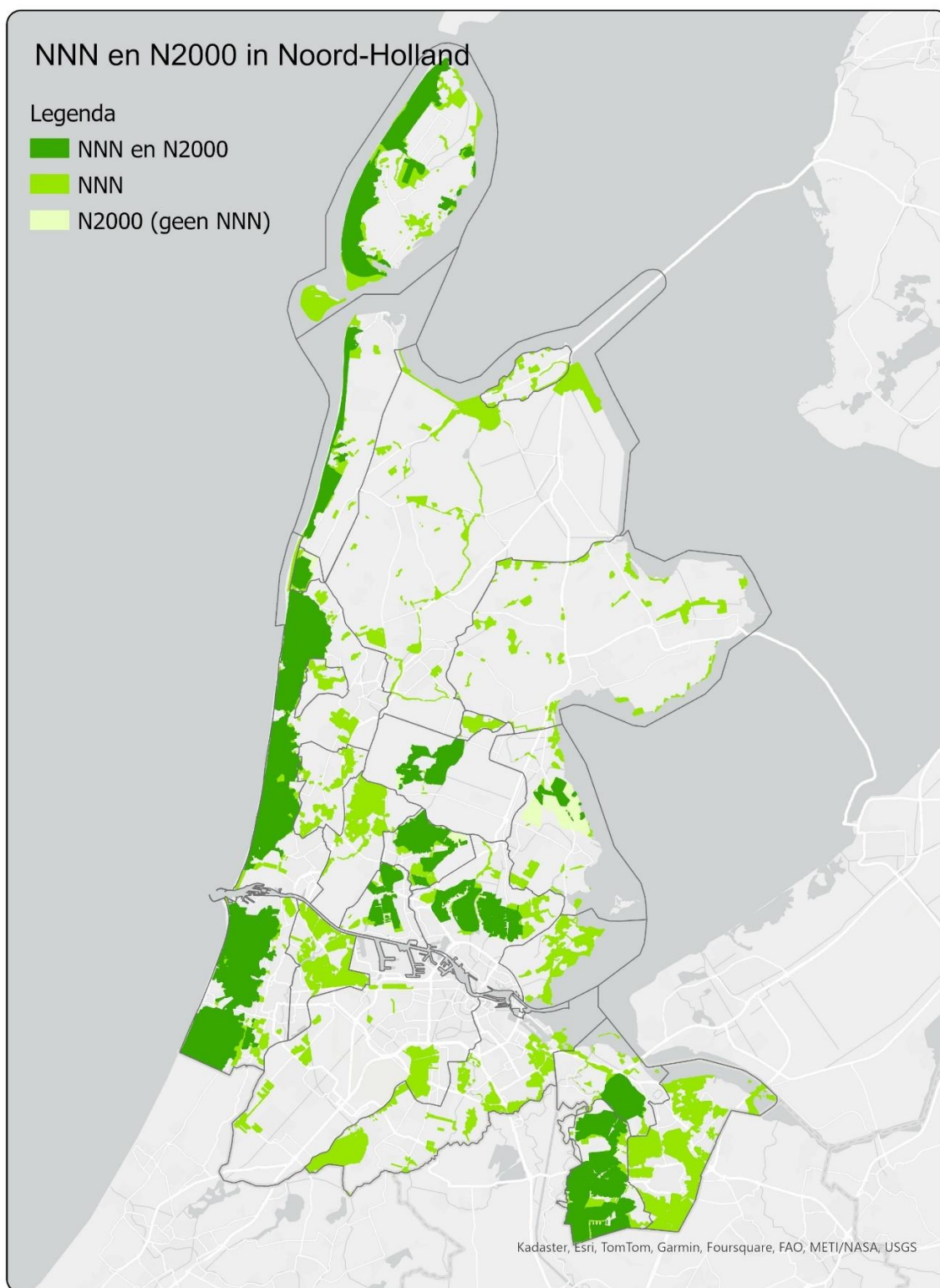
Overige gebieden

In de overige gebieden blijft de provincie een faciliterende rol vervullen in het ondersteunen van initiatieven van andere partijen, afhankelijk van de voortgang en de prioriteit van de projecten.

Mogelijkheden:

- **Wijzigen van trekker, overdragen naar externe trekker:** De provincie draagt de uitvoering mogelijk over aan derden en heeft een beperkte regierol.
- **Ander instrumentarium dan geld inzetten om doelen te bereiken:** In plaats van enkel geld, kunnen ook andere middelen zoals kennis of netwerkondersteuning worden ingezet.
- **Stoppen:** Het gebiedsproces of gebiedsproject wordt stopgezet per direct of op een natuurlijk moment.

Bijlage 4: N2000 en NNN-begrenzing

0 1.5 3 6 9 12
Kilometers
Bron: Provincie Noord-Holland

 Provincie
Noord-Holland
Sector Onderzoek en Informatie

Datum: 1/28/2025
Copyright: Kadaster
Formaat: A4
Projectnr.: 9999